

Rapport fra arbeidsgruppe

Utgifter knyttet til tospråklighet i kommunene og fylkeskommunene

Kommunal- og regionaldepartementet mai 2002

1.	Sammendrag.....	4
2.	Bakgrunn – samisk og norsk er likeverdige språk.....	5
2.1	Regjeringens og Stortingets behandling av spørsmålet.....	6
3.	Arbeidsgruppens sammensetning og mandat.....	7
4.	Tospråklighet - lovens bestemmelser og intensjoner.....	8
4.1	Internasjonale forpliktelser.....	9
4.2	Sameloven.....	9
4.3	Opplæringsloven.....	10
4.3.1	Det samiske læreplanverket.....	10
4.3.2	Voksenopplæring i det 13-årige skoleløp.....	11
4.4	Barnehageloven.....	11
4.5	Helse- og sosialtjenester.....	12
4.6	Kirkeloven.....	13
4.7	Stadnamnlova.....	13
5.	Dagens tilskudd til tospråklighet.....	14
5.1	Tilskudd til samisk opplæring i grunnskolen.....	16
5.1.1	Evaluering av ordningen for grunnskolen.....	17
5.2	Videregående opplæring.....	17
5.3	Sametingets tospråklighetsmidler.....	18
5.3.1	Tilskudd til språkprosjekter.....	20
5.3.2	Samiske språksentre.....	20
5.4	Skjønnstilskudd.....	20
5.4.1	Overføring av skjønnsmidler til tospråklighet til Sametinget fra 2002.....	21
5.5	Oversikt over tildelinger til kommuner og fylkeskommuner i 2001.....	22
6.	Kommunene og tospråklighet.....	23
6.1	Kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk.....	23
6.1.1	Særtrekk ved kommunene.....	24
6.1.2	Kommunenes politikk for tospråklighet.....	26
6.1.3	Kommunenes utgifter til tospråklighet – metode for beregning.....	28
6.1.4	Utgifter innen kommuneforvaltningen.....	29
6.1.5	Utgifter innen grunnskolen (unntatt lærerlønn).....	31
6.1.6	Differanse mellom samlede tospråklighetsutgifter og tilskudd 2001 – kommunenes mer-/mindrebehov for midler.....	33
6.1.7	Endring av tilskuddsbeløpet fra Sametinget i 2002.....	35
6.1.8	Lærerlønn til opplæring i og på samisk - evaluering.....	35
6.1.9	Utgifter til nye og opprusting av eksisterende skoleanlegg.....	36
6.1.10	Kommunenes utgifter til barnehager.....	37
6.2	Kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.....	39
6.2.1	Tysfjord kommune.....	39
7.	Fylkeskommunene og tospråklighet.....	40
7.1	Finnmark fylkeskommune.....	41
7.1.1	Iverksatte tiltak 2000 og 2001.....	41
7.1.2	Helsesektoren.....	42
7.1.3	Videregående opplæring.....	42
7.1.4	Tiltak som bør igangsettes for å oppfylle samelovens språkregler.....	43
7.2	Troms fylkeskommune.....	44
7.2.1	Samekonsulent, sameutvalg og samekonferanse.....	44

7.2.2	Sentraladministrasjonen.....	45
7.2.3	Helse- og sosialsektoren	45
7.2.4	Videregående opplæring.....	45
7.2.5	Handlingsplan for samisk språk og kulturkompetanse 2002-2004.....	47
7.3	Fylkeskommunenes utgifter til tospråklighet - oppsummering	48
8.	Utvikling av tospråklighet	49
8.1	Kautokeino kommune	50
8.2	Karasjok kommune.....	50
8.3	Tana kommune	51
8.4	Porsanger kommune	53
8.5	Nesseby kommune	53
8.6	Kåfjord kommune	54
8.7	Grunnskoleopplæring for voksne.....	55
9.	Arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger	55
9.1	Får kommunene/fylkeskommunene dekket dagens utgifter til tospråklighet?	55
9.2	Kostnader til tospråklighet.....	56
9.3	Skoler og barnehager	57
9.4	Sametingets tospråklighetsmidler.....	57
9.5	Betydningen av holdningsarbeid.....	58

TABELLER

Tabell 1.	Anslag for netto tap/gevinst av systemendringen og tapskompensasjonen (ekskl. ordinært skjønn) i 2007.....	6
Tabell 2.	Sametingets tospråklighetsmidler 1993-2001.....	19
Tabell 3.	Midler til tospråklighet over skjønnskuttet 1995-2001	20
Tabell 4.	Sametingets tospråklighetsmidler 2002.....	21
Tabell 5.	Fordeling av midler til tospråklighet til kommuner/fylkeskommuner i 2001	22
Tabell 6.	Andel samiskspråklige, andel elever med samisk, og andel samiskspråklig personale i kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk året 2001/2002.....	24
Tabell 7.	Antall samiskspråklig personale i kommunene i forvaltningsområdet.....	26
Tabell 8.	Utgifter til kommuneforvaltningen unntatt grunnskolesektoren.....	29
Tabell 9.	Et utvalg utgifter knyttet til opplæring på og i samisk – unntatt lærerlønn.....	32
Tabell 10.	Andre tospråklighetsutgifter innen grunnskolen	33
Tabell 11.	Samlet oversikt over kommunenes tospråklighetsutgifter (unntatt lærerlønn) fratrukket tilskudd 2001	34
Tabell 12.	Kommunenes utgifter til samisk barnehagetilbud fratrukket Sametingets tilskudd i 2001	38
Tabell 13.	Årlige merutgifter til opplæring i samisk. Tysfjord kommune.....	40
Tabell 14.	Antall elever med samisk høsten 2001 i Finnmark (videregående opplæring, fylkeskommunale skoler)	42
Tabell 15.	Utgifter og tilskudd til videregående opplæring i Finnmark høsten 2000.....	42
Tabell 16.	Elever i samisk i videregående skole i Troms skoleåret 2000/2001.....	46
Tabell 17.	Utgifter og tilskudd til videregående opplæring i samisk i Troms 2000/2001.....	46
Tabell 18.	Anslag over kommunenes årlige ressursbehov til utvikling av tospråklighet de nærmeste årene	49

1. SAMMENDRAG

I forbindelse med Stortingets behandling av St. prp. nr 62 (1999-2000) Om kommuneøkonomien 2001, ba et flertall i kommunalkomiteen regjeringen om å se nærmere på om de berørte kommunene og fylkeskommunene får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet. Kommunal- og regionaldepartementet nedsatte i januar 2001 en arbeidsgruppe der kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, Troms og Finnmark fylkeskommuner, Statens utdanningskontor i Finnmark og Utdannings- og forskningsdepartementet har deltatt. Arbeidsgruppen legger her fram sin rapport.

I forvaltningsområdet for samisk språk har befolkningen, etter innføringen av samelovens språkregler i 1992, rett til tospråklig tjenesteyting. Opplæringsloven gir individuelle rettigheter til opplæring i og på samisk i hele landet. For øvrig legger også kirkeloven, barnehageloven og bestemmelser innen helse- og sosiallovgivningen føringer når det gjelder tospråklighet. Denne rapporten ser på om kommunene/fylkeskommunene får dekket de utgiftene de i dag har til tospråklighet og om de har ressurser til å fylle de kravene som stilles i lovbestemmelsene som omtaler tospråklighet.

Det er hevet over tvil at det koster mer å gi et tospråklig tilbud til befolkningen. Arbeidsgruppens gjennomgang av utgiftene til tospråklighet baserer seg på tall oppgitt av kommunene/fylkeskommunene. Det er svært vanskelig å vise en samlet oversikt over alle tospråklighetsutgifter ved hjelp av eksisterende regnskapssystemer. Utgifter til språkkonsulenter, språkkontorer, språksentre, tolketjenester osv. lar seg lett dokumentere. Der det er snakk om økt saksbehandling pga tospråklig forvaltning, brukes anslag for prosentvis fordeling mellom ordinære utgifter og utgifter til tospråklighet. For å komme fram til mer eksakte beregninger av utgifter knyttet til tospråklighet, kunne et alternativ vært å foreta *tidsstudier* for å se hvor stor andel av stillingsressursene som anvendes til tospråklige tjenester. Tidsstudier i et slikt omfang er imidlertid svært ressurs- og tidkrevende.

De beregningene som ligger til grunn i denne rapporten, viser at kommunene og fylkeskommunene har utgifter som langt overstiger de tilskuddene staten gir. Arbeidsgruppen har kartlagt overføringer av statlige tilskudd knyttet til tospråklighet på opplæringsområdet, barnehageområdet, og til øvrig kommunal/fylkeskommunal forvaltning i 2001. Sammenholdt med utgiftene i 2001, viser kartleggingen at kommunene og fylkeskommunene har utgifter på om lag 17-18 mill. kr som ikke dekkes. Utgifter til lærerlønn, barnehagesektoren og til eventuelle investeringsbehov i skolebygg er ikke tatt med i denne beregningen.

Det er særlig på opplæringsområdet det er store utgifter knyttet til tospråklighet. Arbeidsgruppen mener at tilskuddsordningene som skal dekke utgiftene til opplæring i og på samisk i grunn- og videregående skole, ikke er gode nok. Både kommunene og fylkeskommunene har utgifter som betraktelig overstiger det tilskuddet som i dag gis.

Verken kommunene eller fylkeskommunene kan sies å fylle samelovens krav når det gjelder tospråklig forvaltning og tjenesteyting. Kommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk er ulike, både med hensyn til andelen samiskspråklige i befolkningen, hvor sterk status samisk språk og kultur har i kommunen, andelen elever som enten har samisk som fag eller får all/det meste av undervisningen på samisk, antallet skoler og andelen samiskspråklige blant de ansatte i kommunen. Alt dette er faktorer som påvirker i hvor stor grad samiskspråklige tjenes-

ter er etterspurt, i hvor stor grad kommunene har tospråklige tjenestetilbud, og dermed hvor store utgifter det er i forbindelse med en tospråklig forvaltning.

Arbeidsgruppens gjennomgang viser også at selv om dagens utgifter vil bli dekket, er ikke det tilstrekkelig til å fylle samelovens krav. Det er derfor nødvendig med en ytterligere satsning på arbeidet med å styrke og utvikle samisk språk.

2. BAKGRUNN – SAMISK OG NORSK ER LIKEVERDIGE SPRÅK

En av de grunnleggende og viktigste rettighetene som er etablert for å sikre samisk- og norsk-talende samfunnsborgere en likeverdig tjenesteyting i samfunnet, og for å bevare og utvikle samisk språk, er retten til å bruke og til å få opplæring i eget språk. Sameloven slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk. Det er et uttalt mål at samisk språk skal ivaretas og utvikles.

Samisk språk og kultur har de siste årene vært – og er i dag – i en revitaliseringsfase etter lang tid med undertrykkelse og fornorskning. Aktiv bruk av samisk språk er et svært viktig element i den videre utviklingen av samisk kultur. Flere undersøkelser utført av Samisk språkråd, og en undersøkelse utført av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) for Kommunal- og regionaldepartementet, viser imidlertid at samelovens språkbestemmelser ikke følges opp i tilstrekkelig grad. Befolkningen har fremdeles ikke reell valgmulighet når det gjelder bruk av samisk eller norsk i kontakten med offentlige etater – verken statlige, regionale eller kommunale etater.

Denne rapporten tar for seg kommunenes og fylkeskommunenes situasjon i forhold til arbeid med tospråklighet. Flere kommuner har over lengre tid meldt at det ikke fins midler til å møte kravene i sameloven, og at det ikke er mulig å prioritere for eksempel tilstrekkelig opplæring for sine ansatte, eller nok informasjon til befolkningen på samisk. Det meldes også at det ikke er tilstrekkelig ressurser til å gi det tilbudet som er ønskelig i grunn- og videregående skole, og at der det gis tilbud, får kommunene/fylkeskommunene en urimelig merutgift fordi staten ikke dekker kostnadene knyttet til tospråklighet i tilstrekkelig grad.

Kommunenes og fylkeskommunenes generelle økonomiske situasjon påvirker i sterk grad hvilke prioriteringer som gjøres i forhold til samisk språk. Dersom kommunene mister inntekter, vil dette få konsekvenser også for kommunenes evne til å arbeide for samisk språkutvikling. Samtidig som de økonomiske rammene for kommunene og fylkeskommunene strammes inn, skal arbeidet med samiske språk styrkes og intensiveres.

Kommunene mener at de har store merutgifter bl.a. som følge av spredt bosetting og store arealer, og at disse kostnadene ikke blir tilstrekkelig kompensert gjennom dagens inntektssystem. I 2002 vil fire endringer gjøres i inntektssystemet for kommunene. Endringene er gevinst/tap ved avvikling av ekstraordinært skjønn, gevinst/tap ved innføring av nye bosettingskriterier, gevinst/tap ved økning av skatteandelen og gevinst/tap ved økning i inntektsutjevningen. Endringene gjennomføres gradvis i løpet av perioden 2002-2006. Virkningen på tospråklighetskommunenes inntekter framkommer av tabell 1.

Tabell 1. Anslag for netto tap/gevinst av systemendringen og tapskompensasjonen (ekskl. ordinært skjønn) i 2007.

Beregningen er basert på uendret ramme (kilde: St. prp. nr. 82 (2000-2001))

Kommune	Systemendring	Kompensasjon Nord-Norgetilskudd	Netto tap etter kompensasjon ekskl. ordinært skjønn
Karasjok	- 2 190 000	286 000	- 1 904 000
Kautokeino	- 2 535 000	303 000	- 2 232 000
Porsanger	- 3 375 000	439 000	- 2 936 000
Tana	- 6 310 000	304 000	- 6 006 000
Nesseby	127 000	95 000	222 000
Sum fordelingsvirkning	- 14 283 000	1 427 000	- 12 856 000

Kommunene i Finnmark kompenseres gjennom økt Nord-Norgetilskudd slik at fylket samlet går i null. I tillegg blir kommuner med skatteinntekt under 110 prosent av landsgjennomsnittet som taper betydelig på endringene, kompensert gjennom skjønn. I 2002 kompenseres det for tap ut over 40 kr pr. innbygger. Kommunenes økonomi er sterkt avhengig av fylkesmannens årlige skjønntildeling. Disse kommunene forventer at dette inntektstapet kompenseres ved at kommunene opprettholder sitt skjønnsnivå på øvrige ordninger, minst på 2000-nivå. Denne forventningen er ikke oppfylt for 2002. Kommunene mener at det bare delvis er gitt slik kompensasjon gjennom ordinært skjønn. For kommunene Tana og Porsanger er manglende kompensasjon beregnet til ca 700 000-800 000 kr hver. Beregningene kompliseres av at man ikke har data for hvordan fylkesmannen vektlegger sine interne kriterier.

2.1 Regjeringens og Stortingets behandling av spørsmålet

I kommuneproposisjonen for 2001 (St. prp. nr. 62 (1999-2000)) uttalte departementet at *"I 2000 er 1,9 millioner kroner av det ordinære skjønnskuddet gitt til kommuner i det samiske området i Finnmark som har merutgifter knyttet til tospråklighet. Departementet vil i 2001 vurdere å øke skjønnskuddet til kommuner som ikke får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet gjennom øvrige ordninger."* I forbindelse med Stortingets behandling av saken uttalte et flertall i kommunalkomiteen at man *"har merket seg at departementet i 2001 vil vurdere å øke skjønnskuddet til kommuner som ikke får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet gjennom øvrige ordninger. Dette flertallet ber Regjeringen om å se nærmere på om de berørte kommunene og fylkeskommunene får dekket sine faktiske utgifter på dette området, og komme tilbake med forslag seinere i forbindelse med kommuneøkonomiproposisjonen for 2002"* (Innst.S. nr. 252 (1999-2000)).

Kommunal- og regionaldepartementet varslet i statsbudsjettet for 2001 (St.prp.nr. 1 (2000-2001)) at dette vil bli fulgt opp i et samarbeid med kommunene og fylkeskommunene, og at skjønnskuddet til kommuner som ikke får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet gjennom øvrige ordninger, ville bli økt til 9 mill. kr for 2001. Dette ble senere økt til 10,2 mill. kr i 2001.

I St.meld.nr 55 (2000-2001) uttrykkes det at Regjeringens oppfatning er at merutgifter på grunn av tospråklighet er en permanent tilstand for kommuner og fylkeskommuner med et tospråklig tilbud. Regjeringen mener at det ikke er en varig løsning å finansiere utgifter knyttet til tospråklighet via skjønnskudd. Dette ivaretar ikke den nødvendige forutsigbarhet kommunene må ha i planleggingen av sin økonomi. Regjeringen varslet derfor i kommuneproposisjonen for 2002 (St.prp. nr. 82 (2000-2001)) at de 10,2 mill. kr som i 2001 er gitt som skjønnskudd, overføres til Sametinget som fordeler midlene til kommunene og fylkeskommunene.

Komiteens flertall understreket i B.innst.S. nr. 5 (2001-2002) at ”forutsetningen for de økte midlene er behovet for dekning av reelle kostnader ved tospråklighet”.

Problemstillingen har imidlertid vært tatt opp i Stortinget også tidligere. Stortinget gjorde 11. desember 1996 følgende vedtak: «*Stortinget ber Regjeringen utrede en varig og forutsigbar finansieringsordning for å dekke merutgifter i forbindelse med tospråklighet i henhold til sameloven, kap 3 Samisk språk. Herunder bør det vurderes om dekning av disse merutgifter bør legges inn i rammeoverføringene til kommuner og fylkeskommuner i lovens virkeområde.*»

Kommunal- og regionaldepartementet har vurdert muligheten for å legge tilskudd til kommunene og fylkeskommunene inn i inntektssystemet. Tilskudd som innlemmes i inntektssystemet vil fordeles etter kostnadsnøkkelen som bygger på objektive kriterier. Skjønntilskuddet til tospråklighet har vært gitt til seks kommuner, og har vært fordelt etter andre kriterier enn de som ligger inne i inntektssystemet. For å få til den tilsiktede fordeling av midlene måtte en innføre nye kriterier i inntektssystemet.

I 2001 ble det over skjønntilskuddet gitt 10,2 mill. kr til tospråklighet. Det er Kommunal- og regionaldepartementets vurdering at dersom et tilskudd på 10,2 mill. kr skal innarbeides i inntektssystemet med egne kriterier, vil disse kriteriene få svært liten vekt i den samlede kostnadsnøkkelen. For å få til dette måtte en også ta i bruk flere desimaler enn det som gjøres i dag. Samlet fordeles det gjennom kap. 571 post 60 innbyggertilskudd/utgiftsutjevning i underkant av 30 mrd. kr.

Arbeidsgruppens representanter fra Karasjok og Kautokeino kommuner er av den oppfatning at tospråklighetsmidlene må inngå i rammeoverføringene til kommunene. Disse representantene kan ikke se at det skulle være problemer knyttet til fastsettelse av objektive kriterier for de årlige tildelingene til kommunene. Disse representantene mener at en argumentasjon om at en må ta i bruk flere desimaler for å få dette inn i kostnadsnøkkelen for inntektssystemet, er ikke en god nok begrunnelse for ikke å innarbeide ordningen i inntektssystemet. Bare gjennom en slik ordning oppnås en nødvendig grad av forutsigbarhet for størrelsen på det årlige tospråklighets-tilskuddet, og dermed også større muligheter for en langsiktig planlegging av språkutviklings-tiltak i kommunene. Representantene fra Karasjok og Kautokeino mener også at Sametinget årlig, i tillegg til de midlene kommunene oppnår gjennom inntektssystemet, må tildeles midler som skal kunne benyttes til språkutviklingstiltak i kommunene.

3. ARBEIDSGRUPPENS SAMMENSETNING OG MANDAT

Arbeidsgruppen skal se nærmere på kommunenes og fylkeskommunenes utgifter til tospråklighet, jf. Innst.S. nr. 252 (1999-2000) og Kommunal- og regionaldepartementets St. prp. nr. 1 (2000-2001).

Kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk – Karasjok, Kautokeino, Kåfjord, Nesseby, Porsanger og Tana, Troms og Finnmark fylkeskommune –, Sametinget og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ble invitert til å delta i arbeidsgruppen.

I invitasjonen til deltagelsen i arbeidsgruppen uttalte departementet følgende: ”Arbeidsgruppen bør avklare hvilke utgifter som kan regnes som tospråklighetsutgifter. Det vil også være aktuelt

å ta opp spørsmål knyttet til at Sametinget eventuelt gis forvaltningsansvar for disse midlene. Kommunal- og regionaldepartementet forutsetter at arbeidsgruppen legger fram sin rapport i løpet av april 2001, slik at gruppens vurderinger skal kunne danne grunnlag for arbeidet med den årlige kommuneproposisjonen. Kommunal- og regionaldepartementet vil deretter, på grunnlag av arbeidsgruppens rapport, foreta en nærmere beregning av de kostnader det dreier seg om.”

I løpet av arbeidsgruppens virksomhet er dette mandatet utdypet noe. Arbeidsgruppen har først og fremst sett på hvilke utgifter kommunene/fylkeskommunene har i dag, og om kommunene/fylkeskommunene får dekket de utgiftene de i dag har til tospråklighet. I og med at det er stor ulikhet mellom kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk når det gjelder samiskspråklig tilbud til befolkningen, har det etter arbeidsgruppens mening også vært nødvendig å se nærmere på om kommunene/fylkeskommunene har ressurser til å fylle de kravene som stilles i lovbestemmelsene som omtaler tospråklighet.

Når det gjelder spørsmålet om å gi Sametinget forvaltningsansvar for midlene som i 2001 er gitt som skjønnskudd, har arbeidsgruppen uttrykt seg positiv til at Sametinget forvalter tospråklighetstilskuddet. I forbindelse med statsbudsjettet 2002 er 10,2 mill. kr til tospråklighet overført til Sametinget for fordeling.

Det saksfelta arbeidsgruppen har behandlet, er omfattende. Arbeidsgruppen har ikke sett det som mulig å fullføre arbeidet innen den fristen Kommunal- og regionaldepartementet satte i mandatet.

Det har vært 6 møter i perioden 19.2.2001 til 11.3.2002. Møtespråk har vært samisk og norsk, med tolking til norsk på to møter. Rapporten legges fram på samisk og norsk.

Arbeidsgruppen har bestått av kultur- og oppvekstsjef Reidar Erke, Kautokeino, rådmann Jan Terje Nedrejord, Karasjok, rådmann Håkon Jørgensen, Kåfjord, faglig pedagogisk koordinator Merethe Faltin, Nesseby, rådmann Bjørn G. Andersen, Porsanger, organisasjonssjef Finn Arne Selfors, Tana, samisk utviklingskonsulent Britt Somby/informasjonssjef Kari Meløy, Finnmark fylkeskommune, samekonsulentene Marit Einejord/Raimo Valle, Troms fylkeskommune, rådgiver Elfrid Boine, Statens utdanningskontor i Finnmark, avdelingsdirektør Anne Dagmar B. Mikalsen/fung. avd. direktør Inger Marie Gaup Eira/konst. avd. direktør Anne Britt K. Hætta, Sametinget, rådgiver Sverre O. Johansen, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, avdelingsdirektør Måret Guhttor (leder) og underdirektør Ninni Kate Rognli (sekretær), Kommunal- og regionaldepartementet.

4. TOSPRÅKLIGHET - LOVENS BESTEMMELSER OG INTENSJONER

Befolkningens rettigheter knyttet til bruk av og opplæring i samisk er hjemlet i flere lover. Tilbud til den samiske befolkning på samisk er ikke bare knyttet til bruk av samisk *språk*, men også til kunnskap om samisk *kultur*. Det kulturelle aspektet er svært viktig i arbeidet med å styrke samisk språk. Utgifter knyttet til tospråklighet er ikke bare utgifter til oversettelse, tolking, språkkurs og møtepapirer på to språk. De største utgiftene går til tospråklig kommunal tjenesteyting. Dette må tas i betraktning ved en kartlegging av kommunenes og fylkeskommunenes utgifter til tospråklighet.

4.1 Internasjonale forpliktelser

Artikkel 27 i FN-konvensjonen fra 1966 slår fast at "I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt eget språk." Norske myndigheter anerkjenner at samene har rettigheter i forhold til denne bestemmelsen. Artikkelen verner minoriteter i forhold til negativ forskjellsbehandling, og gir grunnlag for aktiv støtte. I forarbeidene til sameloven ble artikkel 27 vurdert som en sterk rettskilde for samiske rettigheter, både politiske, kulturelle og økonomiske. Den utgjorde også en del av grunnlaget for Stortingets vedtak av Grunnlovens §110a i 1988. Det er nå en alminnelig tolkning at den hjemler krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene. FN-konvensjonen gjelder som norsk lov, jf. menneskerettsloven (lov av 21. mai 1999 nr 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett).

ILO-konvensjon nr. 169 Om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater ble ratifisert av Norge den 20. juni 1990. Hovedprinsippet i konvensjonen er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet. I artikkel 28 heter det bl.a. at det *skal treffes tiltak for å bevare og fremme utvikling og bruk av de opprinnelige språk for vedkommende folk*. Som følge av ratifikasjon av konvensjonen har regjeringen forpliktet seg til å rådføre seg med vedkommende folk når det overveies å iverksette lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for vedkommende folk, i vårt tilfelle samene.

Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk ble vedtatt av Europarådet 5. november 1992. Formålet med pakten er å verne om minoritetsspråk, for på den måten å bevare en sammensatt og mangeartet europeisk kultur. Til nå har 14 land ratifisert pakten, deriblant Norge, Sverige, Finland og Danmark. Samtykke til ratifikasjon ble for Norges del gitt ved kgl. res. av 1. oktober 1993. Pakten trådte først i kraft 1. mars 1998. Det følger av Ot. prp. nr. 60 (1989-90) at språkreglene i sameloven blant annet bygger på utkastet til pakten som da allerede forelå. Da Norge ratifiserte pakten, anså man de plikter som pakten medførte for allerede å være oppfylt, først og fremst ved samelovens språkregler. Det er bare paktens del III som legger konkrete plikter på myndighetene. Norge ratifiserte paktens del III bare for samisk.

4.2 Sameloven

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) ble vedtatt 12. juni 1987. Lovens målsetting er å legge forholdene til rette for at samene selv kan sikre eget språk, kultur og samfunnsliv. Lovens kapittel 3 om samisk språk trådte i kraft 1. januar 1992 (vedlegg 1). Bakgrunnen for lovforslaget var at bruken av samisk språk tidligere var i tilbakegang, og at dette truet hele den samiske kulturens eksistens. Formålet med samelovens språkregler er å sikre grunnlaget for samisk språk, og å legge forholdene til rette for videreutvikling og økt bruk av samisk. Loven skal videre sikre innbyggerne grunnleggende rettigheter vedrørende bruk av samisk.

Enkelte bestemmelser i sameloven er begrenset til forvaltningsområdet for samisk språk, mens andre ikke har slike geografiske begrensninger. Enkelte bestemmelser retter seg særlig mot kommunene, mens andre gjelder også statlige og regionale myndigheter. Også statlige og regionale offentlige organer er forpliktet, for eksempel er det utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, og lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning, skal oversettes til samisk.

Viktig er det å merke seg at avgrensningen av forvaltningsområdet er et rettslig minimum og bestemmelsene i samelovens språkkapittel et minimumskrav. Dette innebærer at alle offentlige organ oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk, også utover lovens regler. God forvaltningsskikk tilsier at skriftlige henvendelser på samisk besvares på samisk, også i tilfeller hvor man ikke etter loven har plikt til det. Kulturdepartementets intensjon er at også øvrige kommuner og fylkeskommuner/tjenestekretser gjør en innsats for å tilby språklig tilrettelegging av tjenester.

4.3 Opplæringsloven

Opplæringsloven (vedlegg 2) fastslår at i samiske distrikt – som i opplæringsloven er definert som de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk – har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk. Kommunen kan gi forskrifter om at alle i grunnskolealder i samiske distrikt skal ha opplæring i samisk.

Utenfor samiske distrikt har minst ti elever i en kommune som ønsker opplæring *i og på* samisk, rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elever igjen i gruppa. Utenfor samiske distrikt har samer i grunnskolealder rett til opplæring *i* samisk.

Samer i videregående opplæring har rett til opplæring *i* samisk. Departementet kan gi forskrifter om at visse skoler, kurs eller klasser skal tilby opplæring i eller på samisk eller i særskilte samiske fag i den videregående opplæringen. Fylkeskommunen kan også ellers tilby slik opplæring.

I forskrift¹ er det fastsatt at alle elever som har rett til opplæring i samisk, har rett til alternativ form for slik opplæring når opplæringen ikke kan gis av egnet undervisningspersonale ved skolen. Alternative former for opplæring kan for eksempel være fjernundervisning, intensivundervisning eller spesielle leirskoleopphold.

Sametinget er gjennom opplæringsloven gitt myndighet til å fastsette forskrifter om innholdet i opplæringen om den samiske befolkningen og om samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget gir også forskrifter om læreplanar for opplæring i samisk språk i grunnskolen og i den videregående opplæringen, og om læreplanar for særskilte samiske fag i den videregående opplæringen. Departementet gir forskrifter om andre særskilte læreplanar for opplæring i samiske distrikt og for elever utenfor samisk distrikt som får samisk opplæring. Sametinget skal i samarbeid med departementet lage utkast til disse forskriftene.

4.3.1 Det samiske læreplanverket

Med skolereformen i 1997 kom Det samiske læreplanverket, L 97 Samisk. Her er det utarbeidet en egen fag- og timefordelingsplan for elever som følger den samiske læreplanen. Elevene som følger L 97 Samisk kan velge ett av følgende fem språkalternativer:

- *Samisk som 1. språk* er beregnet på samisktalende elever som ønsker å ha sin opplæring på samisk. Disse elevene har norsk som andrespråk.
- *Samisk som 2. språk* er beregnet på elever som ønsker å ha norsk som førstespråk. Disse elevene har samisk som andrespråk.
- *Samisk språk og kultur* er beregnet på norsktalende elever. Disse har norsk som opplæringspråk.

---

¹ Forskrift til opplæringslova av 28. juni 1999, kapittel 7 alternative opplæringsformer i samisk og finsk.

- *Norsk som 1. språk og finsk som 2. språk* er beregnet på elever som ønsker opplæring i finsk som andrespråk i stedet for samisk.
- *Norsk som førstespråk* er beregnet på norsktalende elever som ikke ønsker opplæring i samisk

I områder definert som samiske distrikt og etter bestemte kriterier ellers i landet gis opplæringen etter L97S. For de samiske elevene skal denne opplæringen sikre trygghet i egen kultur og utvikle samisk språk og identitet, mulighet til aktiv deltakelse i samfunnet og til å skaffe seg utdanning på alle nivåer.

4.3.2 Voksenopplæring i det 13-årige skoleløp

Retten til opplæring i og på samisk ble fastsatt i 1985 i grunnskolelovens § 40a. Mange samisk-språklige familier valgte imidlertid norsk som opplæringspråk til sine barn. Dette var vanlig helt fram til midten av 1980-årene, slik at det er voksne rundt 30 år i samiske områder som ikke har fått opplæring i samisk. Disse behersker samisk muntlig, men har ikke kompetanse innen lesing og skriving.

Voksne samer som har fullført 9-årig skole før retten til opplæring i og på samisk trådte i kraft, vil kunne kreve å få opplæring i samisk. Opplæringsloven § 4A-1 *Rett til grunnskoleopplæring for voksne* sier bl.a. at *"retten til opplæring omfattar til vanleg dei faga ein treng for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for voksne. Opplæringa skal tilpassast behovet til den enkelte"*. Opplæringsloven § 4A-3 *Rett til vidaregåande opplæring for voksne* sier bl.a. at *"voksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarande, men som ikkje har fullført vidaregåande opplæring, har etter søknad rett til vidaregåande opplæring. Første punktum gjeld voksne som er fødte før 1. januar 1978. Opplæringa for voksne skal tilpassast behovet til den enkelte. Retten kan oppfyllest mellom anna ved fjernundervisningstilbod"*. Opplæringen er gratis. Kommunen og fylkeskommunen plikter å sørge for grunnskoleopplæring og videregående opplæring for voksne, jf. lovens § 4A-4.

4.4 Barnehageloven

I lov om barnehager er kommunens ansvar for å tilrettelegge tilbud for samiske barn presisert: *"Barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal bygge på samisk språk og kultur"* (§ 7, tredje ledd). Barnehagen skal være med på å gi barn en trygg forankring i egen kultur og har en sentral rolle som arena for å utvikle språk og identitet. Variasjonen i hva slags barnehagetilbud som gis til samiske barn er stor; fra samiske barn som har tilbud i samiske barnehager med samisk som hovedspråk og til norskspråklige samiske barn som får tilbud i norske barnehager. Rammeplanen for barnehagen fastslår at hvert enkelt barn må få et barnehagetilbud som er tilpasset barnets språksituasjon.

Det har vært en markant økning i antall samiske barnehager det seneste tiåret. Dette henger ikke bare sammen med bedret barnehageutbygging generelt, men også et sterkere ønske fra samiske foreldre om at barna deres skal få tilbud i en barnehage som bygger på samisk språk og kultur. I 1999 var det 56 samiske barnehager som ga tilbud til i overkant av 1000 barn. Det er etablert samiske barnehager i fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Sør-Trøndelag, Hedmark og Oslo.

Eierne har ansvar for at personalet i barnehagene har den nødvendige kompetansen. Flere kommuner har ansatt egne språkmedarbeidere i samisk som bl.a. veileder barnehager og skoler i utviklingen av det samiske innholdet i rammeplan og læreplan. Personalets kunnskaper i

samisk språk og kultur vil være avgjørende for at barn i samiske barnehager skal få styrket og utviklet sitt språk og sin identitet. Det er en utfordring å sikre rekruttering av personale med samiskspråklig kompetanse, særlig pedagogisk personale, men også assistenter. Det er videre viktig å beholde dem som allerede er i sektoren. Det er stort behov for etter- og videreutdanning. Særlig oppmerksomhet må rettes mot behovet utenfor det samiske forvaltningsområdet. En rapport fra Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) (Eikeland, Krogh 1999) viser at det er et betydelig behov for språklig kompetanseoppbygging i de samiske barnehagene.

4.5 Helse- og sosialtjenester

Handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge ble lagt fram høsten 2001. Planen tar utgangspunkt i en utredning om den samiske befolknings forhold til bruken av helse- og sosialtjenester (NOU 1995:6). Utredningen viser at deler av den samiske befolkningen opplever store språklige og kulturelle kommunikasjonsproblemer i møtet med tjenestene, og i verste fall avstår fra å benytte dem. For å bøte på dette foreslo utredningen en rekke tiltak.

Handlingsplanen begrunnes rettslig i samelovens språkregler, lov om sosiale tjenester, lov om pasientrettigheter og lov om helsepersonell. Helselovene sikrer brukernes rett til nødvendig helsehjelp og informasjon de kan forstå, samtidig som helsepersonell og deres arbeidsgivere har plikt til å yte faglig forsvarlig helsehjelp - også med hensyn til kommunikasjon med brukerne. Ansvarsfordelingen i helse- og sosialsektoren definerer hvem som har ansvar for å oppfylle språklovens krav innefor denne sektoren. Fra 1.1.2002 vil ansvarsfordelingen være som følger:

- *Staten* har ansvar for trygdeytelser, sykehus og annen spesialisthelsetjeneste (inkludert psykisk helsevern), samt statlig tilsynsvirksomhet.
- *Fylkeskommunene* har ansvar for tannhelsetjenesten, familievernet, samt spesialiserte deler av rusomsorgen og barnevernet.
- *Kommunene* har ansvaret for allmennlegetjenesten, fysioterapitjeneste, jordmortjenesten, helsestasjon- og skolehelsetjenesten, pleie- og omsorgstjenester, er første behandlingsnivå innen psykisk helsearbeid, rusvern og barnevern, samt ansvaret for øvrige sosialtjenester.

Fra en helserettlig synsvinkel gjelder kravet om forståelig informasjon uavhengig av språklovens begrensninger. I rundskriv I-15/2000 Samisk språk og kultur utdyper Sosial- og helsedepartementet² de krav som stilles til kommunene i forhold til et samiskspråklig tjenestetilbud. Sameloven § 3-5 gir samer rett til å bli betjent på samisk i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Dette er et minimumskrav som gjelder overfor helse- og sosialtjenestene i de nevnte kommuner. Lovens intensjon er at samer i så stor utstrekning som mulig får et samiskspråklig tilbud også utenfor dette området. Tjenestetilbud på samisk språk er ønskelig også ut fra behovet for korrekt og nødvendig utredning, diagnostisering, behandling, pleie, omsorg og pasient- og klientinformasjon. Økt brukerorientering og kunnskap om pasienter og klienters kulturbakgrunn er dessuten viktig av rene trivsels hensyn. Sosial- og helsedepartementet trekker fram eksempler på hvordan slike hensyn kan ivaretas – blant annet ved kompetansehevede tiltak, opplæring av personell i samisk språk og kulturforståelse, og belønning av kompetanse i samisk språk.

For å heve kvaliteten på tjenestetilbudet til samer, må det gjøres en innsats *utover* forvaltningsområdet for samelovens språkregler. I møte med samiske brukere utenfor forvaltningsområdet,

---

² Sosial- og helsedepartementet ble delt i Helsedepartementet og Sosialdepartementet fra 1.1.2002.

må tjenesteytere vurdere om det er påkrevd med språklig tilrettelegging. Enhver kommune skal bestrebe seg på å betjene samiske brukere på samisk.

4.6 Kirkeloven

Kirkeloven § 15 sier hvilke områder kommunen har ansvar for å finansiere. Det er lovfestet at det skal være et kirkelig fellesråd – et valgt kirkelig organ – i alle kommuner. Siden 1997 har det over statsbudsjettet vært bevilget et særskilt tilskudd til de kirkelige fellesrådene³. Innen denne ordningen gis det ikke særskilte midler til tospråklig. Tilskuddet til fellesrådene berører ikke kommunenes utgiftsforpliktelser etter kirkeloven § 15, jf. rundskriv H-3/97 av 10. januar 1997 fra Kommunal- og regionaldepartementet og rundskriv F-29-99 fra Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet, hvor det framgår at statstilskuddet ikke skal kompensere for kommunenes utgiftsforpliktelser etter kirkeloven § 15, og at kommunene heller ikke kan avpasse sine budsjettmessige forpliktelser i forhold til dette statstilskuddet.

Det kirkelige fellesrådet har ansvaret for den lokale kirkeforvaltningen med hensyn til bl.a. kirker, kirkegårder og kirkelige stillinger. Staten har ansvaret for prestedtjenesten. For øvrig er det kommunene som har det offentlige finansieringsansvaret for kirkens virksomhet lokalt. I følge sameloven 3-6 har enhver rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet. I likhet med helse- og sosialsektoren, må språklig tilrettelegging vurderes i møte med samiske brukere utenfor forvaltningsområdet.

Rundskriv V-5/2002 av 16. januar 2002 fra Kultur- og kirke departementet er en veiledning om forholdet mellom kommunen og kirken. Her vises det til at intensjonen i kirkeloven er at ressursbehovet og prioriteringen av de kirkelige oppgavene, ikke minst innenfor diakoni, barne- og ungdomsarbeid, kirkemusikk mv, skal foregå lokalt, i et samarbeid mellom kirken og kommunen. Dette er områder som naturlig hører hjemme i budsjett drøftingene mellom kirken og kommunen. Bevilgningsbehovet for å sikre en forsvarlig kirkelig administrasjon vil variere etter lokale forhold. Kravet er at kirken skal ha tilstrekkelig administrative ressurser slik at oppgavene kan ivaretas på forsvarlig måte.

4.7 Stadnamnlova

Lov 18. mai 1990 nr 11 om stadnamn ble iverksatt 1. juli 1991. Stadnamnlova med forskrifter regulerer hvordan skrivemåten av stedsnavn skal fastsettes, og gir ingen retningslinjer om valg av navn. Stedsnavn er verneverdige som andre fornminne. Det sies i forarbeidene at språklige minoriteter til vanlig bør ha rett til å få sine egne stedsnavn tatt i bruk, dersom ikke ”*særlege praktiske eller tekniske vanskar*” taler mot det. Det framgår ellers av stadnamnlova med forskrifter at bl. a offentlige organ, eier av en eiendom og stedsnavnkonsulentene kan ta initiativ til at det blir fattet vedtak om skrivemåten av et stedsnavn i samsvar med regelverket. Når skrivemåten er fastsatt og ført inn i stedsnavnregisteret, vil offentlige organ ha plikt til å bruke denne skrivemåten på kart o.l.

Etter loven §§ 6, 7 og 8 og forskriftens §§ 4-1, 4-2 og 5-1 har kommunene en sentral rolle i den prosessen som fører fram til fastsetting av skrivemåte. Saker om skrivemåten av stedsnavn tas

---

³ Dette statstilskuddet ble foreslått innlemmet i rammetilskuddet til kommunene fra 2002 (jf. rundskriv F-044-01 18. oktober 2001 fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet). I St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 4 (2001-2002) ble det fremmet forslag om at statstilskuddet til de kirkelige fellesrådene fortsatt skulle bevilges utenom rammetilskuddet til kommunene og tildeles de kirkelige fellesrådene som før. Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2002 sluttet Stortinget seg til dette.

opp med det organet som er vedtaksorgan – kommunene for navn på kommunale veier, anlegg o.l., fylkeskommunene for navn på fylkeskommunale veier, anlegg o.l. og vedkommende statsorgan for navn på statlige områder, anlegg o.l. Statens kartverk er vedtaksorgan for skrivemåten av andre navn, f.eks. nedarvete bruksnavn og navn på naturformasjoner som elver, sjøer og fjell.

Oftest er det slik at flere navn blir behandlet samtidig, fordi navnesaker vanligvis blir reist i samband med kartutgivelser og utgivelser av bygdebøker o.l. Saksgangen er slik: Vedtaksorganet sender sakene til navnekonsulenttjenesten, som har ansvaret for den videre saksbehandlingen. Navnekonsulentene utarbeider en foreløpig tilråding om skrivemåten, som blir sendt vedtaksorganet til høring. Kommunen har uttalerett i alle saker i kommunen, og skal også sørge for at andre som har rett til å uttale seg i enkeltsaker, får direkte varsel om saken, sammen med tilrådingen fra navnekonsulentene. Etter denne lokale høringsrunden skal kommunen sende sin egen uttalelse og andre innkomne uttalelser tilbake til konsulentene, som gir en endelig tilråding til vedtaksorganet. På grunnlag av tilrådingen fra navnekonsulentene og høringsuttalelsene gjør så vedtaksorganet, dvs kommunen, fylkeskommunen eller andre, vedtak om skrivemåte.

En undersøkelse i forbindelse med evaluering av regelverket (Kulturdepartementet, januar 2001) viste at lov og forskrifter har vært lite kjent i kommuner og andre offentlige organer. Vedtak følges ikke opp, og kommuner og andre utfører ikke alltid sine plikter som hørings- eller vedtakspart. Dette gjelder for landet generelt. I flerspråklige områder kan manglende oppfølging av loven også ha sin årsak i at bruk av flerspråklige navn på skilt, kart osv. hevdes å medføre tekniske vansker og økte kostnader.

Synliggjøring av samiske stedsnavn skjer ved at de samiske stedsnavnene blir brukt. Det må være et mål at samiske (og kvenske) stedsnavn tas i bruk i samsvar med regelverket. Informasjon er et viktig virkemiddel. Den offentlige debatten som har vært rundt skilting på samisk, viser imidlertid at det i enkelte tilfelle er holdninger til samisk språk og kultur som er til hinder for at stadnamnlovas regler blir fulgt. For å få inn nye stedsnavn i kart må det foretas en kontinuerlig innsamling av samiske og finske stedsnavn. Når det gjelder stedsnavn i de samiske kommunene, gjenstår det mye innsamlingsarbeid. Det er ingen virksomheter som er pålagt denne oppgaven, og innsamling av samiske stedsnavn skjer ofte i regi av lokale foreninger, organisasjoner eller kommuner. Ofte er de norske navnene registrert, mens samiske/finske stedsnavn ikke er kartlagt og registrert.

I dag har kommunene/fylkeskommunene lite eller ingen utgifter til tospråklighet i forbindelse med stedsnavnarbeid. Utgiftene vil særlig knytte seg til innsamling av stedsnavn, et arbeid som bør intensiveres for å ta vare på samisk språk, tradisjoner og lokalkunnskap.

5. DAGENS TILSKUDD TIL TOSPRÅKLIGHET

Sametinget har siden 1993 forvaltet en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste og tospråklighet til kommunene og fylkeskommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Ordningen ble etablert i 1985, og var da et tilskudd til samisk tolketjeneste. Kommunaldepartementet forvaltet ordningen til den ble overført til Sametinget som også er delegert myndighet til å fastsette retningslinjer. Midlene bevilges over Kommunal- og regionaldepartementets kap 540, post 50 Sametinget. Tilskuddet er knyttet til kravene i sameloven om en tospråklig lokal og fyl-

keskommunal forvaltning, og Sametinget har bestemt at midlene ikke skal benyttes til ordinære undervisningstiltak i skolesektoren. I løpet av de siste årene har søknader om tospråklighetsmidler fra kommuner og fylkeskommuner beløpt seg til nesten det dobbelte av den årlige disponible rammen. Det er fordelt 15,85 mill. kr til kommunene og fylkeskommunene i 2001, og 1,6 mill. kr til fire språksentre (se kap. 5.3).

Fylkesmannen i Finnmark har siden 1995 anbefalt tilskudd til kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk som har merutgifter knyttet til tospråklighet. Kåfjord kommune i Troms fikk slikt tilskudd første gang i 2001. Skjønnstilskuddet til kommuner som ikke får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet gjennom øvrige ordninger ble økt fra 1,9 mill. kr i 2000 til 10,2 mill. kr i 2001 (se kap. 5.4). Sametinget overtok forvaltningen av 10,2 mill. kr til formålet fra 2002.

*Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet*⁴ gir tilskudd til opplæring i og på samisk i grunnskolen og på videregående nivå. Fra og med 2002 skal tilskuddet til opplæring i og på samisk i grunnskolen samles over kap. 224 Fellestiltak i grunnskolen og videregående opplæring, post 68 Det samiske utdanningsområdet (tidligere gitt over kap. 221, post 68) og i den videregående opplæringen (tidligere gitt over kap. 231, post 65). Målet med tilskuddsordningene er å styrke kommunenes økonomiske evne til å gi opplæring i og på samisk, i samsvar med de rettighetene som går fram av § 6-2 i opplæringsloven. Tilskuddet går også til å styrke lærernes kompetanse i samisk språk og kultur, og blir utvidet til også å gjelde hele det sørsamiske området i 2002. Bevilgningen for 2002, som er på om lag 30,9 mill. kr, er en videreføring av bevilgningsnivået for 2001 (se kap. 5.1 og 5.2).

Barne- og familiedepartementet/Sametinget: Det gis et eget tilskudd til barnehager som har vedtektsfestet at de bygger på samisk språk og kultur (se også kap. 4.4). Det ble i 2001 bevilget 8,1 mill. kr til formålet. En rapport fra NIBR (Eikeland, Krogh 1999) viser at det er betydelige forskjeller mellom kommuner og barnehager når det gjelder bruken av tilskuddet. Dette gjelder særlig i forholdet mellom samiske kjerneområder og områder som kjennetegnes ved at de er i en revitaliseringsprosess. Sametinget har forvaltet tilskuddet siden 1. januar 2001. Sametinget har utarbeidet nye retningslinjer for tilskuddsordningen. Formålet med tilskuddet er å sikre gode vilkår for samisk språk, kultur og identitet i barnehagene. Grunnsatsen er 60 000 kr til hver avdeling, og i tillegg tildeles 15 000 kr pr. samisktalende barnehageansatt i hel stilling. Ambulerende barnehage får et tilskudd på 15 000 kr pr. år. Sametinget avsetter årlig midler til prosjekter og utviklingsarbeid som tildeles etter søknad.

Helsedepartementet har siden 1997 fordelt midler til oppfølging av NOU 1995:6 Samisk helse- og sosialplan. Sametinget har siden 1999 forvaltet midler til forsøks- og utviklingsarbeid. Midlene anvendes i hovedsak til utviklingstiltak for tilpassing av tjenestetilbudene til samiske brukeres behov, opplæring av personell i samisk språk og kulturforståelse, og tolketjeneste. Kommunale og fylkeskommunale helse- og sosialtjenester mottar størstedelen av tilskuddsmidlene. For 2001 er beløpet som overføres til Sametinget 4,7 mill. kr, inklusive midler øremerket til stipend for samiskspråklige som utdanner seg i rehabiliteringsrelaterte fag.

Det har etter hvert blitt en bedre geografisk spredning på forsøksvirksomheten. En stor del av virksomheten forgår fortsatt i det samiske forvaltningsområdet, t.o.m. 2001 også fylkeskommunale tjenester. Utenfor dette området er tilgangen på samiskspråklige tjenestetilbud marginal. I

---

⁴ Utdannings- og forskningsdepartementet fra 1.1.2002

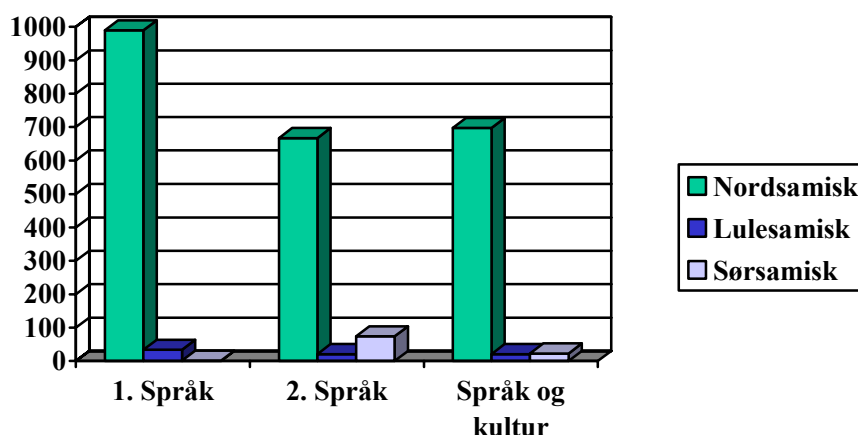
store områder er det vanskelig å få til en radikal bedring av språksituasjonen i sektoren. Tolketjeneste er derfor et nødvendig supplement for å ivareta de forsvarlighetskrav og krav til brukermedvirkning/informert samtykke som inngår i helse retten. Det er ofte enklere å gjøre tjenestetilbudet mer tilpasset samiske brukeres kulturelle bakgrunn. For mange samer kan dette oppleves som vel så viktig som muligheten for å bli betjent på samisk språk.

Fylkesmannen i Finnmark har siden 1995 blitt tildelt kr 50 000 over Kulturdepartementets budsjett til oppfølging av samelovens språkregler. Fylkesmannen er klageinstans for klager vedrørende bruk av samisk språk i forvaltningen og midlene er ment å dekke merkostnader som følger av dette. Bevilgningen er overført til Sametinget fra 2002.

5.1 Tilskudd til samisk opplæring i grunnskolen

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet etablerte i 1981 en tilskuddsordning for grunnskolen for å dekke utgifter til undervisning i samisk. Målet i dag er å styrke kommunenes økonomiske evne til å gi opplæring i og på samisk, ved å dekke de merutgiftene til lærerlønn som kommunene har ved å gi undervisning i og på samisk, og styrke kompetansen i samisk til lærere som underviser i samisk.

Figur 1. Antall barn i grunnskolen med undervisning i og på samisk 2001/2002

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI). Fra inneværende skoleår registreres barn som har samisk som 1. språk, 2. språk og samisk språk og kultur.

Omfanget av opplæringen i og på samisk i grunnskolen har de siste årene hatt en økning på 3-4 prosent per år. Antallet studiehjemler har holdt seg relativt stabilt siden 1999. Skoleåret 1998-99 ble kriteriene for fordeling av tilskuddet endret. På bakgrunn av dette har Statens utdanningskontor i Finnmark gjennomført en evaluering av ordningen som nå ligger til behandling i departementet.

Tilskuddet til grunnskolen dekker fire typer utgifter:

- merutgifter knyttet til klassesdeling og gruppedeling på grunn av de ulike språkalternativene i L97-Samisk. Dette gjelder for forvaltningsområdet.
- merutgifter knyttet til drift av egne skoler/klasser for undervisning på samisk etablert i samsvar med opplæringsloven (§ 6-2) eller på eget initiativ

- merutgifter knyttet til undervisning av enkeltelever i samsvar med opplæringsloven (§6-2)
- merutgifter til konvertering av timer til undervisning i og på samisk

I tillegg gis det tilskudd til studiepermisjoner for videreutdanning i samisk.

Tilskuddet er gitt i form av kr 239 pr. undervisningstime fram til og med 2001. Fra 2002 er satsen økt til kr 246,50 pr. time. Følgende beregningsregler legges til grunn for tildeling:

a) For kommuner i forvaltningsområdet (som følger L97-Samisk). Antall tilskuddsberettigede timer fastsettes etter den økningen av timebehovet som oppstår som følge av opplæring i og på samisk.

b) Kommuner utenom forvaltningsområdet med opplæring i og på samisk som 1. språk. For skoler/klasser med undervisning i og på samisk utenom forvaltningsområdet vil antall tilskuddsberettigede timer bli fastsatt på bakgrunn av den netto økning i klassetallet i kommunen som følger av etablering av skolen/klassen.

c) Kommuner utenom forvaltningsområdet med opplæring i samisk som 2. språk. Antall tilskuddsberettigede timer bestemmes av antall grupper som får opplæring i samisk.

Konverteringstimer: Antall tilskuddsberettigede timer omfatter timer som er konvertert til arbeidsoppgaver. Konverteringsressursen skal dekke utvikling av læremidler og merarbeid for læreren på grunn av mangel på læremidler. Fra 1.1.2002 vil konverteringsressursen være en ressurs som skolene kan bruke for å håndtere "særlige problemer". Midlene vil imidlertid bli gitt på tilsvarende grunnlag som i 2001 fordi skolene får de samme merutgifter som tidligere. I løpet av 2002 vil det bli vurdert om tilskudd til konvertering fortsatt skal være et særtilskudd som i dag, eller om tilskuddet bør legges inn i rammetilskuddet til kommunene.

Studiepermisjonsordningen: Tilskudd til videreutdanning i samisk gis i form av studiepermisjoner til kommuner i Nordland, Troms og Finnmark. Fra 2002 gjelder ordningen også de sørsamiske områdene. Permisjonene gis vanligvis for ett år. Læreren forplikter seg til å undervise i eller på samisk i et språkblandingsdistrikt i to år etter fullført utdanning. Tilskuddet skal dekke lærerens grunnlønn. Det er opp til den enkelte kommune å vurdere hvorvidt alderstillegget, som er differansen mellom lærerens grunnlønn og det lønnstrinnet vedkommende har ved inngåelse av avtale om studiepermisjon, skal utbetales eller ikke.

5.1.1 Evaluering av ordningen for grunnskolen

Tilskuddsordningen er evaluert av Finnut Consult⁵. Hensikten har vært å rette søkelyset mot de økonomiske ressursene som følger med L97-Samisk, og hvorvidt disse er tilstrekkelig i forhold til reelt behov og forbruk. Evalueringen søker å vurdere i hvilken grad tilskuddsordningens målsetting er nådd, altså en vurdering av i hvilken grad ordningen dekker de merutgifter kommunene har til lærerlønn i forbindelse med undervisning i og på samisk, og i hvilken grad ordningen bidrar til å styrke samiskkompetansen. Evalueringen omtales i kap. 6.1.8.

5.2 Videregående opplæring

Opplæringsloven § 6-3, 1. ledd presiserer retten til undervisning i samisk "*Samar i videregående opplæring har rett til opplæring i samisk*" (se for øvrig kap. 4.3). Videregående skole har opplevd

---

⁵ "Evaluering av tilskudd til opplæring i og på samisk", mars 2001. Evalueringen er utført for Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

en stor økning av elever som velger samisk. Det er mye som tyder på at denne utviklingen vil fortsette også de kommende årene.

Det gis tilskudd til ekstra språkopplæring i samisk for elever og lærlinger i videregående opplæring. Tilskuddet gis for samiske elever/lærlinger som får undervisning i samisk ved andre enn de samiske videregående skolene⁶. Tilskuddet er på 285 kr pr. time til undervisning i samisk og finsk som 2. språk i videregående skole. Tilskuddet er 67 årstimer pr. elev for de første 20 elevene/ lærlingene, og 33 timer pr. år for elevtall over 20 (jf. rundskriv F-18/00 og F-18/01 fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet).

Våren 2001 var det totalt 364 elever i videregående opplæring som fikk undervisning i samisk. De statlige videregående skolene i Karasjok og Kautokeino hadde 167 elever, mens 197 elever fikk opplæringen i fylkeskommunale skoler:

Finmark	Troms	Nordland	Trøndelag	Oslo/Møre og Romsdal
284	51	10	14	5

Ved de fylkeskommunale videregående skolene i Finnmark får alle elever som velger det, opplæring i samisk. Samisk videregående skole i Karasjok og Samisk videregående skole og rein-driftsskole i Kautokeino er statlige skoler som gir opplæring på videregående nivå. For å ivareta fjernundervisning i lulesamisk område, har Utdannings- og forskningsdepartementet de senere årene satset betydelig på stiftelsen Árran og grunnskolen i Musken i Tysfjord kommune. Hensikten er å styrke det pedagogiske utviklingsarbeidet med fjernundervisning i lulesamisk språk og kultur. I Troms skal Nordreisa videregående skole stå for fjernundervisning i samisk fra skoleåret 2001/2002. I Nordland er det to skoler som har ansvaret for samisk i videregående opplæring. Hamarøy videregående skole har ansvar for lulesamisk og Mosjøen videregående har ansvar for tilbudet i sørsamisk. Grong videregående skole koordinerer all samisk opplæring ved de videregående skolene i Nord-Trøndelag. I Sør-Trøndelag har Røros og Oppdal videregående skoler opplæring i samisk.

5.3 Sametingets tospråklighetsmidler

Formålet med tospråklighetstilskuddet er å bevare, styrke og fremme bruken av samisk språk i offentlig forvaltning i forvaltningsområdet for samisk språk. Det er en målsetning at kommuneforvaltningene fullt ut skal bli tospråklige, slik at samisk- og norsktalende får en likeverdig kommunal tjenesteyting.

Retningslinjene for tildeling har vært endret flere ganger. Tidligere ble det stilt detaljerte krav til rapportering fra kommunene. Sametinget endret retningslinjene for tilskuddsordningen i 1999. I forhold til tidligere retningslinjer er kravene til rapportering mildnet. Når det gjelder tildeling, ble hver av de 6 kommunene som er omfattet av ordningen tildelt et visst grunnbeløp (4,5 pst) av den totale bevilgningen. Størstedelen av bevilgningen (51 pst) ble fordelt mellom kommunene på grunnlag av folketallet, antall registrerte i samemantallet og antallet elever som har undervisning på/i samisk i grunnskolen. For disse midlene krevdes det ikke regnskap. Kommunene skulle imidlertid årlig gi en kort rapport om situasjonen for samisk språk. Samisk språkråd er i forskrift pålagt å utarbeide en slik rapport. Kommunene kunne ellers søke midler

---

⁶ Dette tilskuddet ble gitt over kap. 231, post 65 fram til og med 2001. Fra og med budsjettet for 2002 er tilskuddet til opplæring i og på samisk i grunnskolen (tidligere gitt over kap. 221, post 68) og i den videregående opplæringen samlet på en post.

til prosjekter som har som formål å fremme samisk språk. Krav til søknad, budsjett, rapportering og regnskap fulgte da de vanlige kravene fastsatt i Statens økonomireglement.

Ovennevnte retningslinjer er opphørt fra 2001 når det gjelder tilskudd innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. I 2001 gis rammetilskudd til de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk og til Finnmark og Troms fylkeskommune. Tilskuddet innbefatter de midlene som tidligere ble gitt til kommunene, samt bevilgning til prosjekter i forvaltningsområdet for samisk språk.

Tabell 2 viser fordelingen av tilskuddet de siste årene. Det ble i 1993 bevilget 16,65 mill. kr til formålet, og det har ikke vært noen nominell økning på denne posten siden Sametinget overtok forvaltningen av tilskuddet. Dersom en med utgangspunkt i bevilgningen i 1993 skulle lagt til den årlige prisindeksen⁷, skulle bevilgningen i 2001 vært 23,1 mill. kr.

Tabell 2. Sametingets tospråklighetsmidler 1993-2001

I tildelingene for perioden 1994-2000 ligger også prosjektmidler som er tildelt etter søknad. "Andre" gjelder tilskudd til prosjekter utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Fra 2001 gis det midler til språksentre *utenom* disse midlene (Porsanger og Kåfjord får 400 000 kr hver til språksentre i 2001, se punkt 5.1.2 og tabell 5).

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Nesseby	1 748	1 559	1 645	1 591	1 413	1 551	1 535	1 589	1 609
Tana	2 340	2 525	2 443	2 448	2 299	2 398	2 516	2 590	2 489
Porsanger	2 054	2 263	2 453	2 422	2 380	2 674	2 714	2 641	2 060
Karasjok	3 268	2 930	2 860	2 670	3 089	2 817	3 213	3 202	3 102
Kautokeino	3 963	3 752	3 745	3 507	3 646	3 113	3 472	3 021	3 321
Kåfjord	1 173	1 748	1 755	1 947	1 781	1 764	1 787	1 904	1 404
Finnmark	1 760	1 500	1 016	416	916	743	416	875	1 057
Troms	0	373	483	483	483	533	533	625	808
Andre	342	0	249	1 166	675	1 057	316	203	0
Sum	16 650	16 650	16 650	16 650	16 650	16 650	16 502	16 650	15 850

Sametinget gjør spesielt oppmerksom på kommunenes ansvar for at midlene brukes til styrking av samisk språk, og at det er en utfordring for den enkelte kommune å utarbeide strategiplaner med konkrete tiltak. Tilskuddet utbetales når kommunene har levert resultatrapport for foregående år. Av rapporteringen skal det klart framgå

- hvordan tilskuddet har styrket det samiske språket i kommunen
- evaluering av språkets status i kommunen
- kort redegjørelse for hvordan kommunen ønsker å forbedre språkets situasjon i kommunen.

Sametinget tar sikte på å ha politiske møter med kommunene om denne nye ordningen. Tema for drøftingene bør bl.a. være hvordan kommunene på en bedre måte skal kunne ivareta sitt ansvar for styrking og revitalisering av samisk språk. Også tilskuddsordningens formål og kommunenes strategier og tiltak for å nå målsetninger påfølgende år bør drøftes på disse møtene.

⁷ Jf. prisindekser for kommunenes kjøp av varer og tjenester, vedlegg 6 i rapport fra Det tekniske beregningsutvalget for kommunal og fylkeskommunal økonomi, mars 2002, Kommunal- og regionaldepartementet.

5.3.1 Tilskudd til språkprosjekter

Sametinget har årlig gitt støtte til språkprosjekter utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Disse midlene forvaltes uten egne retningslinjer. Grunnlaget for tilskudd fra ordningen er fire ulike språkplaner som tinget har vedtatt. Det er avsatt 2,4 mill. kr til dette i 2001. Sametinget vil prioritere det planlagte språkmotiveringsprosjektet som er igangsatt av Samisk språkråd. Prosjektet er tildelt Elgå oppvekstsenter i Engerdal kommune. Det er et 5-års prosjekt for å styrke språkutviklingen blant barn. Sametinget prioriterer også å styrke språkarbeidet i Ofoten/Sør-Troms.

5.3.2 Samiske språksentre

For å skape forutsigbarhet i språksentrene arbeid med samisk språk, har Sametinget fra 2001 opprettet en ny ordning med direkte grunntilskudd til de samiske språksentrene i Porsanger, Kåfjord, Tysfjord og Evenes. Fra 2002 gis det også tilskudd til språksenteret i Nesseby. Grunntilskuddet, som er 400 000 kr årlig, skal sikre den nødvendige driften. Språksentrene må selv sørge for finansiering til den øvrige virksomheten. Bortsett fra språksenteret ved Árran lulesamiske senter i Tysfjord, er disse språksentrene kommunale.

5.4 Skjønnstilskudd

Kommunal- og regionaldepartementet fordeler en del av rammetilskuddet til kommuner og fylkeskommuner etter skjønn. Det ordinære skjønnstilskuddet blir brukt til å kompensere kommuner og fylkeskommuner for spesielle lokale forhold som ikke fanges opp av kostnadsnøkkelen i inntektssystemet.

Fylkesmannen i Finnmark har siden 1995 tildelt skjønnsmidler til de fem kommunene forvaltningsområdet for samisk språk med grunnlag i ekstrautgifter i grunnskolen pga. tospråklighet. Tabell 3 gir en oversikt over tildelingene. Kåfjord fikk tildelt skjønnsmidler til tospråklighet for første gang i 2001 (200 000 kr). For 2001 påla departementet Fylkesmannen i Finnmark å fordele minst 5 mill. kr til kommunene som har ekstrakostnader i forbindelse med tospråklighet. Potten ble fordelt til de 5 kommunene i forvaltningsområdet på bakgrunn av befolkningstallet i den enkelte kommune. Ytterligere 5 mill. kr ble tildelt senere av departementet – 3,5 mill. kr til Tana, 750 000 kr til Kautokeino og 750 000 kr til Karasjok.

Tabell 3. Midler til tospråklighet over skjønnstilskuddet 1995-2001

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kautokeino	1 500	1 300	1 000	1 000	700	600	1 811
Porsanger	500	400	400	400	500	300	1 539
Karasjok	1 000	1 000	1 000	1 100	700	500	1 753
Tana	700	400	400	700	300	300	4 563 ⁸
Nesseby	400	400	400	500	300	200	334
Kåfjord	0	0	0	0	0	0	200
Sum	4 100	3 500	3 200	3 700	2 500	1 900	10 200

I tillegg til dette er det i 2001 tildelt 5 mill. kr i skjønnsmidler til grunnskoledriften fordelt på alle kommunene i fylket på grunnlag av kostnader ved en desentralisert grunnskole, kostnader ved tospråklig skole og undervisning for fremmedspråklige elever. Kommunene i forvaltningsområdet får til sammen 1,15 mill. kr av dette⁹.

⁸ Inkluderer 3,5 mill. kr til ny sameskole.

⁹ Kautokeino 0,3 mill. kr, Porsanger 0,25 mill. kr, Karasjok 0,3 mill. kr, Tana 0,2 mill. kr og Nesseby 0,1 mill. kr.

5.4.1 Overføring av skjønnsmidler til tospråklighet til Sametinget fra 2002

Under behandlingen av budsjettforslaget for 2002 (10. november 2000) vedtok Sametinget at "Sametinget vil i tillegg vise til Kommunal- og regionaldepartementets skjønnsstilskudd (kap. 571, post 64) til kommuner som har utgifter knyttet til tospråklig samisk/norsk grunnskole. Sametinget ber om at disse midlene overføres Sametinget til fordeling. Disse midlene skal ikke samkjøres med de ordinære skjønnsmidlene som kommunene mottar."

10,2 mill. kr ble overført til Sametinget fra 2002. Kommunal- og regionaldepartementets St. prp. nr. 1 sier følgende: "Sametinget fordeler midlene til kommuner og fylkeskommuner. Det bør legges opp til en dialog mellom de aktuelle kommunene og Sametinget med tanke på en videre oppfølging av saken. Bevilgningen omfatter også midler til administrasjon av tospråklighetsmidlene." Sametinget holdt av 0,6 mill. kr til en språkfaglig stilling. Midler til språksentre i Kåfjord, Nesseby og Porsanger tildeles fra og med 2001 over en egen ordning. Midlene ble for øvrig fordelt som følger (tabell 4):

Tabell 4. Sametingets tospråklighetsmidler 2002

	(i 1000)		
<i>Tospråklighetstilskudd</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>økning</i>
Guovdageaidnu/Kautokeino kommune	3 321	5 421	2 100
Kárášjohka/Karasjok kommune	3 102	5 052	1 950
Deatnu/Tana kommune	2 489	4 089	1 600
Porsalgu/Porsanger kommune	2 060	3 610	1 550
Unjárga/Nesseby kommune	1 609	2 234	625
Gáivuotna/Kåfjord kommune	1 404	2 479	1075
Finmárku/Finmark fylkeskommune	1 057	1 057	0
Romsa/Troms fylkeskommune	808	808	0
SUM	15 850	24 750	8 900

5.5 Oversikt over tildelinger til kommuner og fylkeskommuner i 2001

Tabell 5 viser hvor mye kommunene og fylkeskommunene har fått tildelt i 2001 (skoleåret 2000/2001) til tospråklighet over de ulike ordningene.

Tabell 5. Fordeling av midler til tospråklighet til kommuner/fylkeskommuner i 2001

(i 1000 kr)

	Sametinget Barnehager Kap 856, 50 ¹⁰	KUF – Gr.skolen Kap 221, 68	KUF Vid.gående Kap 231, 65 ¹¹	Sametinget Tospråklighet Kap 540, 50	Skjønnsmidler Kap 571, 64	Språksentre Kap 540, 50	Sum
Finnmark	0	0	1 614	1 057	0	0	2 671
Karasjok	970	3 080	0	3 102	1 753	0	8 905
Kautokeino	921	3 489	0	3 321	1 811	0	9 542
Nesseby	270	765	0	1 609	334	0	2 978
Porsanger	1 370	1 471	0	2 060	1 539	400	6 840
Tana	715	3 220	0	2 489	4 563 ¹²	0	10 987
Andre	650 ¹³	3 041 ¹⁴	0	0	0	0	3 691
Troms	0	0	728	808	0	0	1 536
Kåfjord	578	1 107	0	1 404	200	400	3 689
Lavangen	90	102	0	0	0	0	192
Nordreisa	0	451	0	0	0	0	451
Skånland	90	732	0	0	0	0	822
Tromsø	90	816	0	0	0	0	906
Andre	0	821 ¹⁵	0	0	0	0	821
Nordland	0	0	183	0	0	0	183
Evenes	0	83	0	0	0	400	483
Tysfjord	90	1 392	0	0	0	400	1 882
Andre	0	904 ¹⁶	0	0	0	0	904
Sør-Norge	90 ¹⁷	1 745	344	0	0	0	2 179
Privatskoler	0	173	Inkl. i fylkene	0	0	0	173
Sum	5 924	23 392	2 869	15 850	10 200	1 600	59 835

¹⁰ Inkluderer private barnehager

¹¹ Tallene omfatter også tilskudd til kvenske elever: Finnmark hadde 141 samiske og 20 kvenske elever høst 2000 og 117 samiske og 6 kvenske vår 2001. Troms 49 samiske og 5 kvenske elever høst 2000 og 51 samiske og 2 kvenske vår 2001 (tall fra KUF).

¹² Inkluderer 3,5 mill. kr til sameskolen.

¹³ Alta 290 000 kr, Vadsø 360 000 kr.

¹⁴ 11 av fylkets 19 kommuner mottar tilskudd.

¹⁵ 12 av fylkets 25 kommuner mottar tilskudd.

¹⁶ Av fylkets 45 kommuner mottar 18 tilskudd på mellom 14 000 kr og 1,4 mill kr. Etter Tysfjord som mottar mest, kommer Rana (200 803 kr), Grane (108 984 kr) og Narvik (100 583 kr).

¹⁷ Engerdal

6. KOMMUNENE OG TOSPRÅKLIGHET

Det er staten som har folkerettslige forpliktelser overfor den samiske befolkningen, og som dermed har hovedansvaret for å legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Statens hovedansvar for at samenes rettigheter som urfolk blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte, kan ikke delegeres til lavere forvaltningsnivåer som kommune eller fylkeskommune. Beslutninger fattet på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har imidlertid stor betydning for mulighetene til å opprettholde samisk kultur.

Samerettsutvalget foreslo i NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling å lovfeste at fylkeskommuner og kommuner skulle pålegges å gjennomføre samepolitiske tiltak. Regjeringen og Stortinget sluttet seg ikke til dette. Det ble lagt opp til en strategi med positive støtteordninger istedenfor en generell påleggshjemmel. Dette ble begrunnet med at lovpålegg og direktiver ville gripe inn i det kommunale selvstyret (jf. Ot.prp. nr. 33 (1986-87), s. 103).

Om de sentrale linjene i samepolitikken skal kunne få ønsket gjennomslag og effekt, avhenger i stor grad av om overordnede mål får tilstrekkelig forankring i lokal og regional politikktvikling. Hensynet til den samiske befolkningen skal være med i de politiske prioriteringene som gjøres på lokalt og regionalt nivå.

Kommunene skal ivareta hensynet til både folkestyre og velferd. Demokratisk deltakelse, flertallsprinsippet og kommunens rolle som politisk institusjon er sentrale begreper i denne sammenhengen. I tillegg kan kommunen ses på som statens forlengede arm for iverksetting av en nasjonal politikk. Et eksempel på dette er at samelovens språkregler og opplæringsloven forplikter kommunene ut fra nasjonale standarder for samisk språkpolitikk. Når det gjelder kommunenes rolle som innbyggernes politiske redskap, skal de også være de samiske innbyggernes politiske redskap. Det blir av stor betydning hvilken vekt kommunen selv legger på å prioritere styrking og utvikling av samisk språk og kultur.

6.1 Kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk

Samelovens kapittel 3 stiller en rekke krav til kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk (se også denne rapportens kapittel 4.2):

- Kunngjøringer fra offentlige organ som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal skje både på samisk og norsk. Skjema til bruk overfor et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet skal foreligge både på samisk og norsk (§ 3-2).
- Den som henvender seg på samisk til et lokalt offentlig organ i forvaltningsområdet, har rett til svar på samisk (§ 3-3).
- Den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet, har rett til å bli betjent på samisk (§ 3-5).
- Tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når organet har behov for slik kunnskap (§ 3-7).
- Kommunestyret kan bestemme at samisk skal være likestilt med norsk hele eller deler av den kommunale forvaltning (§ 3-7).

Opplæringsloven, barnehageloven, kirkeloven, stadnamnlova og bestemmelser på helse- og sosialområdet stiller også krav til kommunene, jf. kap. 4.2-4.6.

Alle kommunene i forvaltningsområdet har merkostnader på grunn av de kravene som stilles i lovverket. Kommunenes kostnader er imidlertid også påvirket av andre faktorer, bl.a

- andel samisk- og norskspråklige i kommunen
- andel samisk- og norskspråklig personale
- elevenes valg av 1. og 2. språk m.m. (klassedeling)
- geografisk struktur (skolekretser)
- holdninger til det samiske

Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) utførte i 1995 et prosjekt for Utdanningsdirektøren i Finnmark der en først og fremst søkte å dokumentere kostnader i den samisk/norske skolen¹⁸. NIBR tok for seg hele det tospråklige skolesystemet – fra barnehage til høyskole – innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. NIBR viste at typen utgifter kommunene har på grunn av tospråklighet, og hvor stor disse utgiftene er, varierer ut fra hvilken posisjon samisk språk har i kommunen. NIBR viste videre at det største gapet mellom tilskuddene fra staten og de utgiftene kommunene har, er på grunnskoleområdet. Grunnskolen er omtalt i kapittel 6.1.x.

6.1.1 Særtrekk ved kommunene

Tabell 6. Andel samiskspråklige, andel elever med samisk, og andel samiskspråklig personale i kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk året 2001/2002

Kommune	Andel samiskspråklige i kommunen ¹⁹	Andel ansatte som behersker samisk <u>muntlig/skriftlig</u>	Andel elever med samisk som 1. språk i grunnskolen	Andel elever med samisk som 2. språk i grunnskolen	Andel elever med samisk språk og kultur i grunnskolen	Antall skoler
Kautokeino	95 %	89,1 /40,9 %	90 %	10 %	0	4
Karasjok	92 %	82,5 /17,1 %	74 %	26 %	0	2
Nesseby	75 %	40,4 /14,6 %	30,7 %	49,5 %	15,8 %	2
Tana	50 %	48,7 /18,3 %	20,2 %	15,5 %	19,6 %	6
Porsanger	35 %	21,6 /8,8 %	5,6 %	11 %	23,4 %	5
Kåfjord	46 %	26,9 /7,8 %	1,2 %	10,1 %	11,3 %	3

Tabell 6 viser at det er store avvik mellom andel samisktalende i befolkningen og blant kommuneansatte i enkelte kommuner. Disse kommunene kan forbedre tilbudet til samisktalende bla. gjennom en mer aktiv rekrutteringspolitikk og opplæringsprogrammer for de ansatte.

Kautokeino er landets største kommune. Pr. 1. januar 2000 hadde kommunen 3068 innbyggere. De fleste bor på tettstedet Kautokeino. I Máze finnes også en betydelig del av kommunens innbyggere. Andelen samiskspråklige er 95 pst. Grunnskolen har ca. 460 elever. Alle elever har samisk som fag på skolen, de aller fleste av disse (ca. 90 pst.) har samisk som førstespråk. Resten av elevene har samisk som andrespråk. Rundt 3 pst. behersker ikke samisk. Kommunen har 4 skoler, Kautokeino barneskole, Kautokeino ungdomsskole, Láhpoluoppal skole og Máze skole. Flest elever har Kautokeino barneskole.

Karasjok har en befolkning på ca. 2900 personer. Omlag 90 pst. er samisktalende. En stor andel av kommunens innbyggere er verbalt tospråklige, men kun et fåtall kan skrive på samisk. I sko-

¹⁸ NIBR-rapport 1995: 11 Samisk/norsk skole i spredtbygde strøk – kostnader ved tospråklig skole.

¹⁹ Tallene er hentet fra en undersøkelse om bruken av samisk språk, oktober 2000. Undersøkelsen er utført for Samisk språkråd av Samisk nærings- og utredningssenter (SEG), Tana. Resultatene av undersøkelsen viser at ca. 25 000 personer i Norge er samiskspråklige, i den forstand at de kan følge med i en samtale på samisk. 53 pst. av de samiskspråklige både snakker, leser og skriver samisk.

len foregår (det meste av) undervisningen på samisk, og den generasjonen vil være fullt ut tospråklige, både verbalt og skriftlig, når de går ut av skolen. Målsettingen er å utvikle tospråklig bevissthet hos barn slik at de velger samisk når de blir funksjonelt tospråklige. Aldersgruppen 30-65 år har derimot ikke hatt samiskundervisning på skolen, og et fåtall behersker samisk skriftspråk. Det er her det må iverksettes tiltak for at de også skal kunne bruke sitt morsmål fullt ut, og kan bidra til bevisstgjøring av sine barn i bruken av samisk språk. Skole og foreldre blir i så måte de største bidragsyttere i styrking av kommende generasjoners følelse av identitets- og kulturtilhørighet.

Porsanger kommune har ca. 4400 innbyggere. Andelen samiskspråklige i kommunen er i følge Samisk språkråds undersøkelse i 2000 35 pst. Andelen som forstår samisk eller har samisk som hjemmespråk er trolig mye høyere. I Porsanger kommune, som kan betegnes som en sjøsamisk randsonerkommune i samisk sammenheng, er det svært viktig å legge til rette tiltak for folkeopplysende arbeid med hensyn til identitet og forståelse for å verne og videreutvikle samisk språk, kultur og tradisjoner. Språket og den sjøsamiske kulturen er fortsatt levende i kommunen, men står i fare for å forsvinne dersom det ikke settes inn ressurser for bevaring og videreutvikling.

Tana kommune har ca. 3050 innbyggere. Kommunen er meget langstrakt. Avstanden mellom øverste og nederste faste bosetting er ca 16 mil, og kommunen har en svært spredt bosetting med tilsvarende ressurskrevende infrastruktur. Om lag halvparten av befolkningen er samiskspråklig. Andelen innbyggere med samiskkunnskaper varierer mellom de forskjellige bygder og folkekreter. Mens ca. 94 pst. antas å snakke eller forstå samisk i Sirma/Båtengområdet, er det i dag bare ca. 13 pst. med samiskkunnskaper i Austertana. Kommunen særpreges også av at den består av to tidligere kommuner med delvis forskjellig samfunns- og kulturbakgrunn. Den øvre del av kommunen, Polmak, var en kommune med overveiende samisktalende befolkning. I gamle Tana kommune hadde fornorskningspolitikken betydelig innvirkning ved siden av at det i løpet av de siste par hundre år er etablert en betydelig norsk og finsk/kvensk bosetting. Disse forholdene har vært en medvirkende årsak til at kommunens arbeid med tospråklighet har vært ressurskrevende og komplisert.

Nesseby kommune er en liten kommune med ca. 965 innbyggere. Av befolkningen i kommunen er det omtrent 75 pst. som forstår eller snakker samisk. Gruppen som snakker begge språk, både norsk og samisk, kan ofte verken lese eller skrive samisk. Kommunen ønsker å befestes sin status som samisk kommune. Framtidig utvikling i Nesseby kommune skal tuftes på den samiske kulturarven og de verdiene den har i forhold til språk, holdninger, tradisjoner og mellommenneskelig samkvem og fellesskap. Målsettinger for samisk språk er at samisk også i framtiden skal være et levende språk som skal brukes i alle sammenhenger. Videre skal samisk og norsk være likestilte språk i den kommunale forvaltningen.

Kåfjord kommune har om lag 2300 innbyggere. I følge Samisk språkråds undersøkelse er ca. 46 pst. samiskspråklig. Situasjonen i Kåfjord er ganske ulik kommunene i indre Finnmark mht til bruken av samisk språk. Mens samisk språk og kultur har et godt ankerfeste i Indre Finnmark, har Kåfjord opplevd en kulturell ensretting og et språkskifte som har medført at samisk har tapt status i forhold til norsk. I Kåfjord fikk fornorskningen for alvor virkning etter andre verdenskrig. Dette medførte at norsk ble dagligspråket i mange hjem, og at mange ikke fikk ta del i den naturlige språkoverføringen i hjemmet.

6.1.2 Kommunenes politikk for tospråklighet

Tabell 7. Antall samiskspråklig personale i kommunene i forvaltningsområdet

Tabellen viser antallet personale på den enkelte sektor (rådhuset, lærere m.v.) som behersker samisk muntlig (M) og samisk muntlig og skriftlig (S). På enkelte områder dreier det seg om svært små tall. For å få fram nyansene er antallet samiskspråklige sammenstilt med det totale antallet ansatte – for eksempel behersker 20 av 70 ansatte på Rådhuset i Porsanger samisk muntlig, mens 9 av de 70 også behersker samisk skriftlig. Tallene er pr. november 2001.

Sektor/tj. Gruppe	Kautokeino		Karasjok		Nesseby		Tana		Porsanger		Kåfjord	
	M	S	M	S	M	S	M	S	M	S	M	S
Rådhuset	22/24	9/24	34/39	4/39	10/37	4/37	12/26	7/26	20/70	9/70	8/31	3/31
Tekn. etat	10/11	0/11	28/34	0/34	12/24	2/24	8/16	1/16	1/10	0/10		
Lærere	70/83	60/83	63/69	26/69	13/24	8/24	32/68	28/68	24/103	17/103	16/73	8/73
Andre i skolesekt.	15/15	3/15	9/10	1/10	2/7	2/7	7/14	4/14	5/39	0/39		
Barnehage	26/27	18/27	36/37	13/37	6/10	3/10	19/28	4/28	13/46	4/46	8/26	3/26
Leger	0/2	0/2	2/4	0/4	0/2	0/2	2/4	1/4	0/4	0/4	0/2	0/2
Helse og pleie	76/84	10/84	47/70	3/70	20/57	2/57	52/113	6/113	28/156	6/156	32/91	2/91
Språksenter	-	-	-	-	3/3	3/3	-	-	2/2	2/2	2/2	2/2
Andre ²⁰	10/12	3/12	8/12	0/12	3/7	1/7	4/10	0/10	-	-	3/31	2/31
SUM	229/257	105/257	227/275	47/275	69/171	25/171	136/279	51/279	93/430	38/430	69/256	20/256
Prosent	89,1	40,9	82,5	17,1	40,4	14,6	48,7	18,3	21,6	8,8	26,9	7,8

Tabell 7 viser at det for alle kommunene er stor forskjell mellom hvor mange som behersker samisk muntlig og skriftlig. Særlig fremtredende er dette i Karasjok.

De aller fleste kommuneansatte i *Kautokeino* er samisktalende. Møtespråk, både administrativt og politisk, er samisk. Når deltakere ikke forstår samisk, blir det brukt tolk. Kommunen har ansatt to språkkonsulenter og en tolk/oversetter for å ivareta den kommunale administrasjons behov for språktjenester. Kommunen bestreber seg på at egen skriftlig informasjon skal være på to språk, samisk og norsk. Betydelige ressurser blir brukt på å oversette, tilpasse og forklare muntlig den skriftlige informasjon til befolkningen. God forvaltningsskikk tilsier at man svarer på det språket som henvendelsen kommer. Dette klarer kommunen å gjennomføre omtrent fullt ut når det gjelder det muntlige, men ikke når det gjelder det skriftlige.

Karasjok kommune vedtok i 1991 å iverksette tiltak for å oppnå målsettingen om tospråklighet innen 5 år. Kommunestyret vedtok strategiplan (overordnet plan for gjennomføring av kommunens tospråklighetspolitikk) 31.01.98 hvor målet er at Karasjok kommune skal bli en tospråklig kommune. Med bakgrunn i dette er det utarbeidet 4 delplaner i forhold til målgruppene i strategiplanen: Førskolebarn, elever i grunnskolen, ansatte i kommuneadministrasjonen og kommunens øvrige innbyggere. Gjeldende lover med samelovens språkregler, ILO-konvensjonen mv. gir klare føringer for kommunens arbeid med utvikling av tospråklighet. Kommunestyret har vedtatt av saksbehandlere i kommunen skal skrive overskrift og forslag til vedtak på samisk og norsk i alle saker. Noen skriver, andre får bistand til oversetting og veiledning i arbeidet. Det er et langt skritt frem før alle behersker samisk skriftspråk.

Kommunestyret i *Porsanger* har lagt til grunn følgende målsetting i kommuneplansammenheng i 1996, og som fortsatt står fast: "Kommunens hovedmålsetting er å bevare og videreutvikle lokalsamfunnets mangfoldige kulturarv. Dette skal blant annet oppnås ved å legge vekt på lokalt språk og kultur i grunnskoleundervisningen". Målsettingen er at kommunens administrasjon

²⁰ Andre institusjoner omfatter ungdomsklubb, kulturskole, bibliotek, museum, uteseksjon.

skal bli tospråklig. Det fins i dag ansatte på nesten hver avdeling i kommunens tjenesteområder som har tilstrekkelig samiskkompetanse til å svare på muntlige henvendelser på samisk. Samisk saksenter har drevet med samisk språkopplæring på alle nivå for å gjøre ansatte i stand til å gi et likeverdig tjenestetilbud til hele befolkningen. Det har imidlertid ikke vært mulig å oppfylle samelovens minimumskrav om eksempelvis å oversette saksinnstillinger og avholde politiske møter på samisk og norsk.

I *Tana* har i overkant av 50 pst. av alle ansatte i kommunen samiske språkkunnskaper. Om lag 20 pst. skriver samisk. Kommunen har fra 1992 basert arbeidet med samisk språkutvikling på egne tiltaksplaner. I kommuneplanen er det et mål å skape reell likestilling mellom samisk og norsk språk ved at andelen samisktalende innbyggere økes vesentlig. Kommunen skal med sin opplærings- og ansettelsespolitikk bidra til at organisasjonens behov for samiskspråklig kompetanse dekkes fullt ut. 2 språkkonsulenter er knyttet til stabsfunksjon i kommunens serviceavdeling. I tillegg er det egne kultur- og språkmedarbeidere knyttet til enkelte driftsavdelinger. Kommunens språkpolitikk er en kombinasjon av revitalisering, hvor språk- og kulturopplæring i skole og barnehage prioriteres, og aktiv språkbruk i kommunens tjenesteyting og administrasjon. Språkarbeidet består både av muntlig og skriftlig saksbehandling og publikumsbetjening, oversettelse av dokumenter og sakspapirer, tilrettelegging og gjennomføring av opplæring samt annet språkutviklingsarbeid. Kommunale offentlige møter gjennomføres i utgangspunktet med tolking samisk-norsk. Hvis verken møtedeltakere eller tilhørere har behov, tolkes ikke. Innstillinger til vedtak og møtebøker skal i hovedsak foreligge både på samisk og norsk, men på grunn av tidsfaktoren lar dette ikke alltid seg gjennomføre. For å styrke det daglige språkarbeid er det etablert et eget forum (*Giellaája*) for samisktalende ansatte. Hensikten er å ha en arena for motivering i mer bruk av samisk i kommunal administrasjon og tjenesteproduksjon. Kommunen har ønsket å synliggjøre samisk språk og kultur ved skilting av offentlige bygg og kontorer på samisk.

Nesseby kommune har vedtatt språkutviklingsplan for 2000-2004. Kommunen ønsker å befeste sin status som samisk kommune. Framtidig utvikling i *Nesseby* kommune skal tuftes på den samiske kulturarven og de verdiene den har i forhold til språk, holdninger, tradisjoner og mellommenneskelig samkvem og fellesskap. Målsettinger for samisk språk er at samisk også i framtiden skal være et levende språk som skal brukes i alle sammenhenger. Videre skal samisk og norsk være likestilte språk i den kommunale forvaltningen. I 2001 opprettet kommunen samisk saksenter for Varangerregionen. Kommunen mangler samisk kompetanse der det er krav om en fagutdanning. All informasjon som går fra kommunen sentralt til kommunes innbyggere, kommer på samisk og norsk. Det er mer tilfeldig ut fra kompetanse og tid, om informasjon fra de enkelte tjenesteområdene blir oversatt. På grunn av kapasiteten er det bare mulig å oversette politiske saksinnstillinger og vedtak, og ikke hele saksframlegg. Kommunestyremøter tolkes. Kommunen fyller de krav som stilles i lovverket med hensyn til at kunngjøringer og informasjon skal være på begge språk. Kommunen har siden 1993 i all hovedsak gitt tilbud til de ansatte som har samisk som morsmål der det har manglet samisk kompetanse. Alle ansatte med som behersker samisk muntlig får 1 T-trinn pr. måned, de som også behersker samisk skriftlig får 2 T-trinn pr. måned.

Kåfford kommune vedtok i april 1999 en egen plan for tospråklighet for perioden 1998-2001, og har også som en overordnet målsetting at den lokale flerkulturelle arven skal ivaretas og utvikles i all kommunal virksomhet. Av kommunens ansatte er det imidlertid svært få som behersker samisk. Målsettingen om at bl.a. administrasjonen i kommunen skal bli funksjonelt tospråklig, er på langt nær nådd. I dag foregår all saksbehandling og møter i kommunen på norsk. Admi-

nistrasjonen har verken økonomiske ressurser eller språkkunnskaper nok til å foreta saksbehandling på samisk. Dette gjør at samisk språk ikke er synlig i den kommunale hverdag. Kommunen har hittil ikke hatt ressurser til å oversette alt av skjema som benyttes i forbindelse med kommunale tjenestetilbud. Det er heller ikke ressurser til å oppdatere den samiske versjonen av internettsidene like godt som den norske. Kommunen oppfyller pr. i dag ikke alle krav som stilles i lovverket når det gjelder tospråklighet. Kåfjord kommune har ikke økonomi til å sette inn egenandeler i arbeidet med tospråklighet. Språksenteret er det viktigste redskapet Kåfjord kommune har til å bidra til økt samiskkompetanse. Kommunen gir i dag tilbud til ansatte om samiskopplæring med full lønn. Målet er å bygge opp kompetanse slik at kommunen kan bli i stand til å oppfylle samelovens krav om å tilby en likeverdig tjeneste på norsk og samisk. Ansatte som får opplæring i samisk mangler imidlertid i dag miljøer og arenaer hvor det er naturlig å snakke samisk.

6.1.3 Kommunenes utgifter til tospråklighet – metode for beregning

Arbeidsgruppens gjennomgang og presentasjon av kommunenes utgifter til tospråklighet baserer seg på de utgiftsarter og -beløp som kommunene selv har oppgitt. Kommunene understreker at det ikke er mulig å vise en samlet oversikt over alle tospråklighetsutgifter ved hjelp av eksisterende regnskapssystemer. Det kommer av at utgiftene til tospråklighet som regel er en andel av ordinære utgiftsarter, og en slik "andelsregistrering" har hittil ikke vært regnskaps-teknisk mulig i dagens systemer. Enkelte kommuner (Kautokeino, Karasjok og Tana) har, siden tospråklighetsmidler ble tildelt første gang i 1993, lagt vekt på å komme fram til rimelige anslag innen ulike sektorer for prosentvis fordeling mellom ordinære utgifter og utgifter til tospråklighet. Andre kommuner (Porsanger, Nesseby og Kåfjord) som i mindre grad har gjennomgående samiskspråklig tjenesteyting innen de ulike sektorer, har ikke benyttet seg av en slik metode. Disse kommunene har derimot basert seg på erfaringstall og kunnskaper om hvilke utgifter og beløp som er knyttet til tospråklige tjenester. Kommunene har i tillegg utgifter som direkte er forårsaket av tospråklig produksjon og tjenesteyting. Eksempler på slike utgifter er språkkonsulenter, språkkontorer, språksentre, tolketjenester osv. Kommunene har basert seg på en kombinasjon av nevnte metoder og kommuneregnskapet ved rapporteringen til Sametinget over bruken av bevilgete midler til tospråklighet.

Den sikreste metode for fastsetting av merutgiftene ville vært å foreta *tidsstudier* i kommunenes administrasjon og produksjon av tjenester for å se hvor stor andel av stillingsressursene i ulike stillingskategorier anvendes til tospråklige tjenester. Tidsstudier kunne også avdekket mer eksakt hvor stor andel av bestemte utgiftsarter/-kategorier som kan henføres til den tospråklige virksomheten. Tidsstudier i et slikt omfang er svært ressurs- og tidkrevende. Det har ikke vært avsatt ekstra ressurser til slikt arbeid i tilknytning til arbeidet i denne arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen har basert seg på skjønnsmessige anslag av utgiftenes størrelse som metode for å belyse dagens utgifter til tospråklighet. Skjønnnet kan variere fra sektor til sektor og fra kommune til kommune. Selv om anslagene baserer seg på kommunenes egne vurderinger, mener arbeidsgruppen at tallene gir en god indikasjon på at kommunene har betydelige utgifter til tospråklig administrasjon og tjenesteproduksjon. Anslagene er imidlertid ikke ment som grunnlag for å beregne størrelsen på tospråklighetstilskuddet til den enkelte kommune. Her bør tildelingen som før bygge på faste kriterier, jf. arbeidsgruppens forslag under kap. 9.

I tabell 8, 9 og 10 presenteres kommunenes administrasjons- og driftsutgifter innen kommune-forvaltningen og innen grunnskolen. Deretter følger en samlet presentasjon av disse utgiftene i

tabell 11. I tabell 11 fremkommer også hvor mye kommunene får kompensert av utgiftene ved dagens tilskuddsordning til tospråklighet.

6.1.4 Utgifter innen kommuneforvaltningen

I tabell 8 presenteres utgifter til tospråklighet innen kommuneforvaltningen, basert på kommunenes egne vurderinger. De enkelte kommuners utgifter knyttet til de ulike utgiftskategorier i tabell 8 er deretter omtalt og spesifisert nærmere.

Tabell 8. Utgifter til kommuneforvaltningen unntatt grunnskolesektoren

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Hovedadministrasjon	2 700 000	2 323 000	1 020 000	2 500 000	800 000	500 000
Øvrig administrasjon	232 000	2 165 500	830 000	340 000	150 000	300 000
Språksenter				770 000		825 000
Språkkonsulenter/-seksjon	760 000	945 000	1 700 000		670 000	630 000
Opplæring av komm.ansatte ²¹	550 000	502 000	400 000			100 000
Sosial/helsesektoren	3 200 000	2 021 500	1 850 000		200 000	350 000
Kirke – fellesråd/menighetsråd	200 000	220 000	250 000		20 000	30 000
Sum kommuneforvaltningen ²²	7 642 000	8 177 000	6 050 000	3 610 000	1 840 000	2 735 000

Hovedadministrasjon

-*Kautokeino* kommune har utgifter på 1,2 mill. kr til administrasjon og bruker mertid tilsvarende 1,5 mill. kr i form av saksbehandling, veiledning, informasjon innen hovedadministrasjonen.

-*Karasjok* kommune har i gjennomsnitt 30% av følgende lønnsutgifter knyttet til tospråklighet: servicekontoret, personalkontoret, folkebiblioteket, sentraladministrasjon, kulturadministrasjon, landbrukskontor, tekniske tjenester. Dette utgjør til sammen 2,323 mill. kr.

-*Tana kommune* har 1,020 mill. kr i utgifter til møtevirksomhet/politisk virksomhet, sametingsvalg, administrativ ledelse, personalpolitikk/-planlegging, veiledning og informasjon knyttet til næringsutvikling, miljøvern, arealforvaltning, tekniske tjenester som boligsaker og byggesøknader.

-*Porsanger* kommune har 2,5 mill. kr i utgifter til møtevirksomhet/politisk virksomhet, politisk ledelse, sametingsvalg, språkkonsulenttjenester (1 ansatt språkkonsulent i administrasjonen) tolketjenester og tjenestekjøp fra språksenteret, inkl. opplæringstiltak til kommuneansatte.

-*Nesseby* kommune har til sammen kr 800 000 i utgifter innen hovedadministrasjonen. Av dette er kr 600 000 uspesifiserte administrasjonsutgifter knyttet til tospråklighet. I tillegg får alle ansatte som behersker samisk muntlig 1 T-trinn pr. mnd og de som behersker samisk skriftlig, får 2 T-trinn pr. mnd. Utgiftene er anslått til kr 200 000 pr. år.

-*Kåfjord* kommune beregner utgiftene innenfor administrasjonen til kr 500 000. Dette skal dekke utgiftene innenfor rådmannskontoret, kommunekassa, lønnsarbeide, for-/etterarbeide ved saksbehandling for politiske utvalg, drift av kontor, it-tjenester, kopiering, telefon og øvrige fellesutgifter.

Øvrig administrasjon

-*Kautokeino* kommune har kr 232 000 i kontorutgifter, kunngjøringer og informasjon.

²¹ Enkelte kommuner har oppgitt utgifter til opplæring av kommuneansatte under andre utgiftskategorier

²² De samlede beløpene er overført til tabell 11.

-*Karasjok* kommune har 1,239 mill. kr i lønnsutgifter til økonomiadministrasjon (30%), avskrivninger og merarbeid tilknyttet EDB, kunngjøringer, abonnementer, trykking, informasjon, informasjonsmateriell. Kommunen har utgifter på kr 401 000 til lønn ved kulturskolen og kr 525 000 innen kultursektoren til bla. bibliotek, innsamling av samiske stedsnavn, ungdomstilbud, idrett, kulturarrangementer basert på identitetsskapende aktiviteter. Samlete utgifter er på 2,165 mill. kr.

-*Tana* kommune har kr 680 000 i utgifter tilknyttet IT, EDB-service, lisenser og oppgraderinger, veiledning og informasjon, planlegging, kopiering, portoutgifter, kunngjøringer, mv., og kr 150 000 i utgifter innen kultursektoren til museum, bibliotek, innsamling av samiske stedsnavn, tilbud ved kulturskolen, ungdomstilbud, idrett, mv.

-*Porsanger* kommune har utgifter på kr 340 000 til kommunikasjonssystemer og EDB- service, lisenser og oppgraderinger.

-*Nesseby kommune* bruker kr 150 000 årlig til oversetting av ulik informasjon på Varanger Samiske Museum som er et sjøsamisk knutepunkt. Informasjon som berøringsskjermer i utstilling, brosjyrer, undervisningsopplegg og annet materiell blir jevnlig utarbeidet og/eller oppdatert.

-*Kåfjord* kommune anslår utgiftene til kulturskole, bibliotek og øvrige kulturformål til 300 000 kr.

Språksenter

-*Porsanger* kommune bruker til sammen kr 770 000 til drift av samisk språksenter. I tillegg kjøper kommunen tjenester i betydelig omfang til opplæring av egne ansatte, innenfor kulturområdet mv. av språksenteret.

-*Kåfjord* kommune bruker til sammen kr 825 000 til 2 faste stillinger og andre driftsutgifter ved språksenteret.

-*Tana* kommune har i 2002 inngått avtale med nærings- og utredningsselskapet SEG om etablering av eget språksenter med foreløpig årlig bevilgning på kr 830 000. Utgiftene er ikke tatt med da disse kommer først i 2002.

-*Nesseby* kommune har opplyst at kommunen kommer til å bruke kr 321 000 til drift av språksenteret, inkludert opplæringstiltak. Senteret er etablert i 2002, og utgiftene kommer først i år. Tabell 8 viser utgiftene i 2001 og utgiftene til språksenteret er derfor ikke tatt med.

Språkkonsulenter

-*Kautokeino* kommune har kr 760 000 i utgifter i form av lønn til kontoransatte og kjøp av tolketjenester.

-*Karasjok* kommune har kr 720 000 i utgifter i form av lønn til 2 språkkonsulentstillinger og kr 225 000 til kjøp av tolketjenester.

-*Tana* kommune har utgifter til lønn og drift av kommunens språkseksjon, inkl. kurs og opplæringstiltak i samisk språk på til sammen 1,7 mill. kr.

-*Porsanger* kommune har inkludert utgiftene til språkkonsulenttjenesten under rubrikken "hovedadministrasjon". Kommunen har eget språksekretariat med 1 ansatt språkkonsulent og har ordninger med ekstra lønnstrinn til ansatte som bruker samisk i kontakt med publikum.

-*Nesseby* kommune bruker kr 670 000 til drift av språkkontor, kjøp av tolketjenester og veiledningstiltak.

-*Kåfjord* kommune har 1 språkkonsulentstilling som anslås til kr 370 000. Medregnet øvrige utgifter til drift av stillingen kan beløpet settes til kr 630 000.

Opplæring av kommunalt ansatte

-*Kautokeino* kommune har kr 550 000 i utgifter til samisk språkopplæring for kommunens ansatte.

-*Karasjok* kommune har kr 502 000 i utgifter til opplæringstiltak i samisk.

-*Tana* kommune har kr 400 000 i utgifter til vikarer ved ansattes fravær på språkopplæring, mens utgifter til språkkurs/-opplæring av kommunens ansatte er tatt med under språkseksjonens merutgifter.

-*Porsanger* kommune har opplæringsutgiftene inkludert i rubrikken "hovedadministrasjon". Opplæringstjenestene kjøpes av språksenteret.

-*Kåfjord* kommune bruker kr 100 000 til opplæring og mener at dette er for lite i forhold til behovet.

Sosial- og helsesektoren – administrasjon

-*Kautokeino* kommune regner med at 25-30% av sektorens lønnskostnader er tospråklighetsutgifter på grunn av merbruk av tid som fagfolk har i kontakt med sine klienter. Kommunen beregner merutgiftene til 3,2 mill. kr.

-*Karasjok* kommune regner med at 30 % av lønnsutgiftene innen helseadministrasjonen, administrasjon av pleie og omsorgstjenester og sosialadministrasjonen inkl. barnevern er utgifter tilknyttet tospråklighet. I tillegg beregnes 10% av lønnsutgiftene til hjemmebaserte tjenester og virksomheten ved sykehjemmet. Kommunen beregner disse merutgiftene til 2,021 mill. kr.

-*Tana* kommune beregner utgiftene til 1,850 mill. kr innen legetjenesten, helsestasjonen, pleie- og omsorgstjenesten og sosialadministrasjonen, barnevern, PP-tjenesten og psykisk helsevern. Tana kommune har satset betydelige ressurser på oppbygging av en god helse- og sosialtjeneste. På de fleste tjenesteområdene har Tana dermed en bemanning som ligger over gjennomsnittet for sammenlignbare kommuner. Behovet for et samiskspråklig tjenestetilbud er en viktig begrunnelse for at kommunen har et slikt bemanningsnivå. Det er tatt utgangspunkt i at kommunen har 7% høyere lønnsutgifter som følge av tospråklige tjenestetilbud.

-*Porsanger* kommune har hatt noe kostnader på denne sektoren i form av opplæring av ansatte i samisk, og utgiftene er tatt med under rubrikken "hovedadministrasjon".

-*Nesseby* kommune anslår at ½ stilling brukes innen helse- og sosialtjenesten til tospråklige tjenester. Utgiftene anslås til kr 200 000.

-*Kåfjord* kommune anslår at kr 350 000 av utgiftene innenfor sektoren kan relateres til tiltak tilknyttet samisk språk og kultur. Dette tilsvarer ca en stilling.

Kirke – fellesråd/menighetsråd

-*Kautokeino* kommune har utgifter på kr 200 000 til menighetsrådets arbeid.

-*Karasjok* kommune har kr 220 000 i utgifter til menighetsrådets arbeid.

-*Tana* kommune har to menighetsråd hvorav det ene er samiskspråklig. Utgifter til arbeidet i menighetsrådene er anslått til kr 250 000.

-*Porsanger* kommune har ikke hatt særskilt bevilgning til tospråklighetsarbeidet i kirken. Det vil sannsynligvis kreve økt bevilgning fra kommunen som det nå ikke er dekning for.

-*Nesseby* og *Kåfjord* kommuner har utgifter på hhv. kr 20 000 og kr 30 000 grunnet tospråklighet til menighetsrådets arbeid og kirkelige tjenester.

6.1.5 Utgifter innen grunnskolen (unntatt lærerlønn)

Innen grunnskolen er det egne tilskuddsordninger for lærerlønn til samiskopplæring, studiehemler til utdanningspermisjoner for kompetanseheving i samisk språk og generelt til etter- og videreutdanning. Disse utgiftene omtales kort i kap. 6.1.8 og det vises til evaluering av tilskuddsordningen i 2001 av Finnut Consult for Utdannings- og forskningsdepartementet. Kom-

munenes behov for utvidete arealer som følge av opplæring etter det samiske læreplanverket, Samisk L97, med bla. investeringer i nye skolebygg og opprusting/utvidelse av eksisterende skoleanlegg er omtalt i kap. 6.1.9 .

Tabell 9 og 10 viser kommunenes tospråklighetsutgifter til administrasjon og drift innen grunnskolen. Utgiftene er begrunnet med tospråklig administrasjon og ekstra kostnader knyttet til opplæringen i følge det samiske læreplanverket, L97 samisk. Det fins ingen tilskuddsordninger i dag som kompenserer disse tospråklighetsutgiftene til kommunene. Utgiftene er tatt med i samletabell 11.

6.1.5.1 Et utvalg utgifter

I Finnut Consults evaluering av tilskudd til opplæring i og på samisk, er et utvalg av kommunenes administrasjons- og driftsutgifter innen grunnskolen presentert. Disse blir ikke dekket av andre tilskuddsordninger. Det gjelder merinnkjøp av læremidler, mer kopiering, flere klasse-/grupperom og økt administrasjon for skoleledelse, inkl. oversetting/tolking. Utgiftene er gjengitt i tabell 9.

Tabell 9. Et utvalg utgifter knyttet til opplæring på og i samisk – unntatt lærerlønn

Tabellen er hentet fra Finnut Consults rapport, side 17.

	Merinnkjøp av læremidler	Mer kopiering	Flere klasserom/grupperom	Økt administrasjon for skoleledelse (oversetting/tolking)	Sum ²³
Porsanger ²⁴	145 000	100 000	430 000 ²⁵	120 000	795 000
Nesseby ²⁶	50 000	42 000		91 000	183 000
Kautokeino ²⁷	91 000	42 750	450 000	60 000	644 000
Karasjok ²⁸	100 000	134 238	480 000	213 600	928 000
Tana ²⁹	170 000	12 000	940 000	132 000	1 254 000
Kåfjord	50 000	20 000	70 000	100 000	240 000
Drag skole ³⁰	15 000	10 000	100 000	150 000	275 000

Oversikten viser at summene hva gjelder andre merutgifter forbundet med opplæring på og i samisk er betydelige for den enkelte kommune.

²³ De samlede beløpene er overført til tabell 11.

²⁴ Tallene for Porsanger er oppsummert for samtlige skoler i kommunen. Hva gjelder post 3) Utgifter knyttet til behovet for flere klasserom/grupperom finner kommunen det umulig å dokumentere disse utgiftene på denne måten. De foreslår å beregne en gjennomsnittlig arealøkning, og deretter bruke bygningskostnader pr kvadratmeter ved utregningen. Beregningene av økte administrasjonsutgifter er gjort på bakgrunn av eksisterende regler for spesialundervisning, men gjenspeiler i følge kommunen ikke de reelle kostnadsøkningene.

²⁵ Porsanger kommune har i ettertid beregnet utgiftene til flere klasse-/grupperom til kr 430 000.

²⁶ Når det gjelder utgifter forbundet med behovet for flere klasserom/grupperom oppgir Nesseby å ha investerings- og driftsutgifter til 2 klasserom og 4 grupperom.

²⁷ Kautokeino har her gjort følgende beregninger: 1) Merinnkjøp av læremidler – beregnet 25% av summen til undervisningsmaterieell, lærebøker, skolebibliotek, data etc. på to språk.

2) Mer kopiering – beregnet 25% av serviceavtalen til kopiering

3) Flere klasserom/grupperom – beregnet 15% av totale driftsutgifter til Kautokeino barne- og ungdomsskole.

4) Økt administrasjon – beregnet til ca. 20% på alle skoler

²⁸ Hva gjelder utgifter knyttet til økt administrasjon for skoleledelse anslår Karasjok denne å være på 20%. En beregning gjort av skole- og oppvekstleder i 1999 viser at utgifter forbundet med tolking ved arrangementer i skolens regi og skriftlig kommunikasjon mellom skole/hjem beløp seg til kr. 213.600.

²⁹ Tallene er samlet for samtlige skoler i Tana.

³⁰ Drag skole er en fædelt skole noe som medfører økt behov for arealer. Det foreligger i dag planer for utvidelse som vil dekke behovet. Det administreres i dag 2 skoler på Drag: En norsk- og en samisk språklig skole

6.1.5.2 Andre tospråklighetsutgifter

Kommunene har også andre utgifter innen grunnskolen til tospråklighet utover de fire utgiftsartene som ble presentert i tabell 9. Disse utgiftene presenteres og omtales nærmere i tabell 10.

Tabell 10. Andre tospråklighetsutgifter innen grunnskolen

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Skoleadministrasjon		505 000	150 000	105 000	76 000	50 000
Driftsutgifter	376 000	219 000		255 000		50 000
Sum andre utgifter ³¹	376 000	724 000	150 000	360 000	76 000	100 000

Skoleadministrasjon

-*Kautokeino* kommunes utgifter knyttet til tospråklig skoleadministrasjon er i denne sammenhengen lagt under hovedadministrasjonen (tabell 8).

-*Karasjok* kommune har utgifter til skoleadministrasjon på kr 505 000 til saksbehandling på to språk til hovedutvalg/kommunestyre og brevskrivning på to språk, annonseringer og oppdatering/vedlikehold av EDB-systemer.

-*Tana* kommune har utgifter på kr 150 000 til økt administrasjon for skoleledelsen.

-*Porsanger* kommune har utgifter på kr 105 000 til bla. annonseringer på to språk, økt planleggingsarbeid og administrasjon.

-*Nesseby* kommune har utgifter på kr 76 000 til økt administrasjon for skoleledelsen inkl. oversetting/tolking.

-*Kåfjord* kommune har utgifter på kr 50 000 til økt administrasjon for skoleledelsen inkl. oversetting/tolking.

Driftsutgifter

-*Kautokeino* kommune har kr 376 000 i driftsutgifter innen skolesektoren.

-*Karasjok* kommune har kr 115 000 i driftsutgifter til innkjøp av lokaltilpasset undervisningsmaterieell, utarbeidelse av undervisningsmaterieell, kompetanseutviklingstiltak og utarbeidelse og utvikling av læremidler for spesialundervisningen. Kommunen har i tillegg driftsutgifter på kr 104 000 til nettverkssamarbeid, tospråksveiledning og samisk språkopplæring for norsktalende personell.

-*Tana* kommune bruker betydelige ressurser til utvikling av læremidler mv. For 2001 fikk imidlertid kommunen dekket utgiftene til dette gjennom særlige tilskuddsordninger.

-*Porsanger* kommune har driftsutgifter på kr 65 000 til læremiddelutvikling, støttematerieell og spesialundervisning. Kommunen har i tillegg kr 190 000 i driftsutgifter til nettverksmøter for lærere, reiseutgifter for samiske/finske lærere som ambulerer mellom flere skoler og merutgifter til skolefritidsordningen.

-*Kåfjord* kommune har driftsutgifter på kr 50 000 innen skolesektoren.

6.1.6 Differanse mellom samlede tospråklighetsutgifter og tilskudd 2001 – kommunenes mer-/mindrebehov for midler

Tabell 11 er en samletabell som viser de enkelte kommuners mer- eller mindrebehov for tospråklighetsmidler etter at tilskudd for 2001 er trukket fra de samlede utgiftene. Tilskuddsbeløpene fremkommer i tabell 5, kolonne 4, 5 og 6. Tabell 11 viser kommunenes tospråklighetsutgifter til administrasjon innen kommuneforvaltningen (fra tabell 8) og til administrasjon og drift innen skolesektoren (fra tabell 9 og 10).

³¹ De samlede beløpene er overført til tabell 11.

Tabell 11. Samlet oversikt over kommunenes tospråklighetsutgifter (unntatt lærerlønn) fratrukket tilskudd 2001

Tilskudd = Tospråklighetstilskudd, skjønnsmidler tildelt på grunnlag av merutgifter til tospråklighet og Sametingets tilskudd til språksentre i Porsanger og Kåfjord i 2001, jf. tabell 5, kolonnene 4, 5 og 6. Kommunenes utgifter til lærerlønn til samiskopplæring, studiehjemler til utdanningspermisjoner og kvalitetsutvikling (etter- og videreutdanning) er ikke tatt med i tabellen.

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Kommuneforvaltningen	7 642 000	8 177 000	6 050 000	3 610 000	1 840 000	2 735 000
Tabell 8						
Grunnskolen Tabell 9	644 000	928 000	1 254 000	795 000	183 000	240 000
Grunnskolen Tabell 10	376 000	724 000	150 000	360 000	76 000	100 000
Sum tospråklighetsutgifter	8 662 000	9 829 000	7 454 000	4 765 000	2 099 000	3 075 000
Tilskudd 2001	- 5 132 000	- 4 855 000	- 3 552 000	- 3 999 000	- 1 943 000	- 2 004 000
Differanse - merbehov	3 530 000	4 974 000	3 902 000	766 000	156 000	1 071 000
<i>Ant. innbyggere</i>	<i>3068</i>	<i>2900</i>	<i>3044</i>	<i>4400</i>	<i>965</i>	<i>2300</i>

Tabell 11 viser at kommunene i 2001 hadde store utgifter innen kommuneforvaltningen og til økt administrasjon og drift innen grunnskolen som ikke ble kompensert. Følgende bilde tegner seg av størrelsen på kommunenes tospråklighetsutgifter når tabell 11 sammenholdes med antall innbyggere i kommunene, og med tabell 6 og 7 som viser andel av befolkningen og kommuneansatte som har kunnskaper i samisk språk:

Det er kommunene *Kautokeino* og *Karasjok* som har de største utgiftene til tospråklighet i den kommunale tjenesteytingen til befolkningen. Kommunene har omtrent et likt innbyggertall på rundt 3000. I følge tabell 6 og 7 har Kautokeino og Karasjok kommuner en forholdsmessig høy andel av samiskspråklig befolkning (over 90%) og kommunalt ansatte som behersker samisk muntlig (over 80%), mens andelen av kommuneansatte som behersker samisk skriftlig er betydelig mindre – i Kautokeino 40,9 %, i Karasjok så lite som 17%.

Tana kommune har også høye utgifter til tospråklighet. Tana har like mange innbyggere som Kautokeino og Karasjok kommuner, men en lavere andel av befolkningen (omlag 50%) er samiskspråklig. Andelen er også lavere mht. kommunalt ansatte som behersker samisk muntlig (omlag 48%) og samisk skriftlig (omlag 18%). På den annen side fremhever kommunen at man på grunn av befolkningens sammensetning med ca halvparten samiskspråklig og norskspråklig, på flere områder har minst like store kostnader som i kommuner med mer homogen befolkning. På enkelte områder kan kostnadene også være større f.eks. til mer omfattende tolkevirk-somhet på interne møter i skolen, foreldremøter, behovet for to menighetsråd, mv.

Nesseby kommune har i underkant av 1000 innbyggere. Utgiftene til tospråklighet viser seg å være forholdsmessig lavere. I Nesseby kommune er omtrent 75% av befolkningen samiskspråklig. Andelen kommuneansatte som behersker samisk muntlig er omlag 40%, mens omlag 14% behersker samisk skriftlig. Dette er noe lavere enn f.eks. i Tana kommune.

Porsanger kommune er den største kommunen med 4400 innbyggere hvorav omtrent 35% er samiskspråklige. Kommunen har den laveste andelen av kommuneansatte som behersker samisk muntlig (omtrent 21%) og samisk skriftlig (omtrent 8%). Kommunens utgifter til tospråklighet er betraktelig lavere enn i de tre førstnevnte kommuner.

Kåfjord kommune har 2300 innbyggere hvorav omtrent 46% er samiskspråklige. Av de kommuneansatte behersker omtrent 26% samisk muntlig, mens 7% behersker samisk skriftlig. *Kåfjord* kommune er ganske lik *Porsanger* kommune mht. andel samiskspråklige både blant befolkningen og kommuneansatte. Forskjellen mellom disse to kommunene er dog at *Porsanger* har nesten dobbelt så mange innbyggere. *Kåfjord* igjen har høyere andel av samiskspråklig befolkning og noe høyere andel av kommuneansatte som behersker samisk muntlig.

6.1.7 Endring av tilskuddsbeløpet fra Sametinget i 2002

Fordelingen av Sametingets tilskudd til tospråklighet i 2002, inkl. tidligere skjønnsmidler som ble overført til Sametinget fra 2001, avviker noe fra fordelingen i 2001 til den enkelte kommune. I følge endret fordeling i 2002, vil differansen mellom utgifter og tilskudd for kommunene være slik:

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Sum tospråklighetsutgifter	8 662 000	9 829 000	7 454 000	4 765 000	2 099 000	3 075 000
Tilskudd 2002 ³²	- 5 421 000	- 5 052 000	- 4 089 000	- 4 010 000	- 2 634 000	- 2 879 000
Merbehov/mindrebehov	3 241 000	4 777 000	3 365 000	755 000	- 535 000	196 000

Oversikten viser at gapet mellom kommunenes utgifter og det de oppnår i tilskudd blir noe lavere i 2002 enn i 2001. Årsaken er at tilskuddet er økt noe fra 2001 til 2002 (se tabell 4, kap. 5.4.1). Kommunenes utgifter er imidlertid ikke prisjustert. Tallene i denne oversikten ovenfor er ikke direkte sammenlignbare med tallene i tabell 11.

Selv om alle kommunene i 2002 har fått mer midler til tospråklighet, er ikke dette nok til å dekke de utgiftene kommunene har, unntatt for *Nesseby*. Av økningen til *Nesseby* kommune er kr 400 000 øremerket nyetablert språksenter fra 2002. Av oversikten går det fram at kommunen får dekket dagens tospråklighetsutgifter, også etter at utgifter til språksenteret aktiviseres i 2002.

6.1.8 Lærerlønn til opplæring i og på samisk - evaluering

Kommunene får tilskudd til lærerlønn avhengig av tildelte timeressurser til opplæringen, jf. kap. 5.2 Tilskudd til samisk opplæring. Tilskuddsordningen er evaluert i 2001 av Finnut Consult for Utdannings- og forskningsdepartementet. Med hensyn til tilskuddsordningen er konklusjonen slik i evalueringsrapporten:

Det er samisk som 1. språk som skaper de største utfordringene. Mens det ved å følge fag- og timefordelingsplanen i L 97 Samisk er relativt enkelt å tildele timer til samisk som 2. språk og til samisk språk og kultur, tolker kommunene tildeling av timer til førstespråksundervisningen ulikt. Skal kommunen beregne timer til faget samisk som 1. språk eller er det til samisk som undervisningsspråk? I følge noen kommuner dekker ikke dagens tilskuddsordning behovet for å tilby samtlige elever med samisk som 1. språk all undervisning på samisk, jf. tilbudet som gis til norsktalende elever. Det er store variasjoner i kommunenes behov og utfordringer, og bildet er sammensatt. Som et eksempel vises det til de tilfeller der det er en samisk skole med noen få norske elever, der tilpasningen av undervisningen på norsk også skaper merutgifter.

³² I tilskuddsbeløpene er kr 400 000 til språksentrene i *Porsanger*, *Kåfjord* og *Nesseby* kommuner tatt med. Tilskuddet til språksenteret i *Nesseby* er nytt fra 2002.

Tilskuddets størrelse: Tilskuddet utgjorde til og med 2001 239 kr pr. time, og er økt til 246,50 fra 2002. Satsen har ikke vært endret siden 1993/94. Tilbakemeldingen fra kommunene er entydig: Så lenge beløpet ikke dekker de reelle lønnskostnader er det for lavt. Dagens timesats tar ikke hensyn til prisstigning og lønnsøkning som har funnet sted siden 1993/94. I dag har enkelte lærere en timelønn mellom 300 og 400 kroner. Gitt disse faktorene bør timesatsen, etter kommunenes utregninger, økes til et beløp mellom 350-400 kroner.

Arbeidsgruppen har ikke gjennomgått utgiftene til lærerlønn og har heller ikke tatt slike utgifter med i tabell 8, 9, 10 og 11 som viser kommunenes utgifter til tospråklighet.

6.1.8.1 Utgifter til utdanningspermisjoner og rekruttering

I tillegg til lærerlønn, har enkelte kommuner merutgifter til rekrutteringsstipend for lærere og veiledere med samiskspråklig kompetanse til spesielle stillinger, og til samiskspråklig kompetanseheving blant lærere. *Karasjok* kommune har oppgitt at kommunen har utgifter til rekrutteringsstipend og permisjoner til etter- og videreutdanning i samisk for lærere på kr 776 000. *Tana* kommune har utgifter på kr 110 000 til utdanningspermisjoner for lærere og *Porsanger* kommune oppgir at kommunen har utgifter på 100 000 i forbindelse med permisjon for lærere som tar samisk og finskutdanning, kurs/kompetanseheving.

Tilskudd til etter- og videreutdanning for å styrke kompetansen i samisk innen grunnskolen, forvaltes av Utdanningsdirektøren i fylket som årlig tildeler kommunene studiehjemler (begrenset antall) med grunnlønn for studiepermisjon. Fordelingen i skoleåret 2000/2001 var ½ hjemmel til kommunene Nesseby, Kautokeino, Karasjok, 1 hjemmel til Porsanger, 2 hjemler til Tana og 3 hjemler til Kåfjord. Studiepermisjon med lønn gis til lærere som videreutdanner seg innenfor faget samisk.

Studiehjemler og -permisjoner er omtalt i Finnut Consults rapport, kap. 4.4. Her er følgende konklusjon gitt om ordningen med studiehjemler:

Studiehjemler: Kommunene er positive til ordningen. Det burde imidlertid, etter deres oppfatning, vært gitt 100 pst. lønnsrefusjon, og ikke bare for grunnlønn. Kommunenes økonomiske situasjon kan føre til at denne typen tiltak blir nedprioritert.

I tillegg fordeler Statens utdanningskontor i Troms og Finnmark årlig midler til kvalitetsutvikling/kompetanseheving. Det er opp til kommunene selv om de prioriterer kompetansehevings tiltak i samisk språk, eller i andre fag. Størrelsen på tilskuddet var fra kr 140 000 – kr 248 000 til de enkelte kommunene i 2001/2002.

Arbeidsgruppen har ikke gjennomgått utgiftene til studiepermisjoner, rekruttering og etter- og videreutdanning og har heller ikke tatt slike utgifter med i tabell 8, 9, 10 og 11 som viser kommunenes utgifter til tospråklighet.

6.1.9 Utgifter til nye og opprusting av eksisterende skoleanlegg

Arbeidsgruppen har ikke gjennomgått kommunenes investeringsbehov og har heller ikke tatt slike kostnader med i tabell 8, 9, 10 og 11 som viser kommunenes utgifter til tospråklighet, men vil likevel sette fokus på denne problemstillingen.

Kommuner som er forpliktet til å gi opplæring etter det samiske læreplanverket, L97 Samisk, har behov for større arealer til opplæringen for å kunne oppfylle læreplanens intensjoner. Dette

gjelder i dag kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Etter det samiske læreplanverket er det lagt opp til flere alternative nivå på opplæringen i samisk: Samisk som 1. språk, samisk som 2. språk og samisk språk og kultur. Dette krever hyppigere klasse- og gruppedelinger, noe som er meget arealkrevende. Faget duodji, som i opplæringen etter det samiske læreplanverket har erstattet kunst- og håndverksfaget, er også spesielt arealkrevende da det er behov for lagre og kjølerom for oppbevaring av materiale, verkstedlokaler som tilfredsstillende kravene om ren luft og våtrom til preparering av materialene som brukes i faget.

Som eksempel på investeringsbehovene nevnes *Tana* kommune som fikk tildelt en engangsbevilling på 3,5 mill. kr fra skjønnsmidlene i 2001 til prosjektering og byggestart av en ny sameskole. Utgiftene til skolen er beregnet til minimum ca 23 mill. kr. Kommunen har fremhevet at egen sameskole er avgjørende for å sikre samisk språks fremtid i kommunen, og at skolebygget er en direkte merutgift fordi norskspråklige elever i hovedsak kunne gått inn i eksisterende norskspråklige klasser, og at dette investeringsbehovet kommer i tillegg til ordinære investeringsbehov ved andre skoler i kommunen. Kommunen har også vist til at andre sameskoler i andre deler av landet har tidligere fått statlig finansiering til oppføring av sameskoler.

Det andre aktuelle eksemplet er *Tysfjord* kommune som har opplæring både i følge den samiske læreplanen, L97 Samisk, og den nasjonale læreplanen ved Drag skole. Kommunen har flere ganger uttrykt behov for tilskudd til investering av utvidete arealer ved skolen for å kunne oppfylle formålet og kravene i det samiske læreplanverket. Kommunen har beregnet utbyggingen/ombyggingen til å koste mellom 5,5-6,4 mill. kr.

I statsbudsjettet for 2002 er det lagt inn en ny statlig tilskuddsordning for nybygg, rehabilitering og opprustning av eksisterende skoleanlegg. Ordningen ble innført 1.1.2002 og forvaltes av Husbanken. Målet med ordningen er å sikre alle elever i grunnskolen og videregående skole et godt arbeidsmiljø og gode arbeidsvilkår. Tilskuddsordningen skal sette kommunesektoren i stand til å ta opp lån over en periode på 8 år, der staten dekker renteutgiftene. Rentekompensasjonen er basert på 5 års avdragsfrihet og samlet løpetid for hvert lån er 20 år. Forskrifter for finansieringsordningen er sendt på høring med høringsfrist 23. mai i år. Det er utarbeidet retningslinjer for ordningen, jf. Utdannings- og forskningsdepartementets rundskriv F-49-01 av 13.12.01.

6.1.10 Kommunenes utgifter til barnehager

Arbeidsgruppen har valgt å vise størrelsen på kommunenes tospråklighetsutgifter til drift av barnehager slik kommunene selv har oppgitt utgiftene. Kommunenes utgifter til barnehager er imidlertid ikke gjennomgått grundig, og er ikke tatt med i tabell 8, 9, 10 og 11 som viser kommunenes utgifter til tospråklighet. Tabell 12 viser kommunenes tospråklighetsutgifter fratrukket tilskuddet fra Sametinget til samiske barnehager. Nærmere omtale av tilskuddet til samiske barnehager er gitt i kap. 5. Tilskuddsbeløpene til den enkelte kommune i 2001 vises i tabell 5, kolonne 1.

Tabell 12. Kommunenes utgifter til samisk barnehagetilbud fratrukket Sametingets tilskudd i 2001

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Utgifter	1 650 000	1 703 300	915 000	1 370 000	270 000	1 050 000
Tilskudd	- 1 010 000	- 970 000	- 540 000	- 1 370 000	- 270 000	- 578 000
Differanse	640 000	733 000	375 000	0	0	472 000

Kautokeino kommune har 5 barnehager. De kommunale barnehagene har plass til 110 barn, og alle har et samiskspråklig tilbud. I barnehagene er det ansatt norsktalende personell for å ivareta de norsktalende barnas behov for norske språkmodeller. Kommunen opplyser at utgiftene til tospråklig er på 1,5 mill. kr i lønnsutgifter og kr 150 000 til kjøp av varer og tjenester (25%). Kommunen oppgir at tilskuddet til samiske barnehager, inklusive de private barnehagene, var på 1,010 mill. kr. Differansen mellom utgifter til tospråklig og tilskuddet er på kr 640 000.

Karasjok kommune har 1,703 mill. kr i tospråklig utgifter ved barnehagene. Utgiftene er stipulert til 25% av driftsbudsjett. Tilskuddet til samiske barnehager var på kr 970 000 i 2001. Differansen mellom utgifter til tospråklig og tilskuddet er på kr 733 000. Kommunen har 5 barnehager med 192 barnehageplasser, hvorav 18 plasser er beregnet for barn der norsk er hovedspråk. Samtlige barnehager er samiske barnehager. Det er totalt 44 ansatte i barnehagen hvorav 3 ikke behersker samisk. Ved innføring av tospråklig planen har barnehagene et langsiktig språklig mål som omhandler språkstimulering gjennom sosialisering og bevisst språklig påvirkning i barnehagen. En sterk identitetsmessig, kulturell, begreps- og kunnskapsmessig utvikling er viktige deler av en solid funksjonell tospråklig utvikling og den vil danne grunnlaget for den videre språkutvikling i skole og voksen alder. Det langsiktige målet er å oppnå funksjonell tospråklig i barnehagene.

Tana kommune har 3 samiskspråklige barnehager med til sammen 45 barn (34 pst. av alle barnehagebarn). I de tre norskspråklige barnehager har 24 barn et intensivt tilrettelagt samisktilbud med egne samiskspråklige medarbeidere. Også øvrige barn har et samiskspråklig tilbud, men i mindre omfang. I kommunen er det en privat samisk barnehage. Tana har inkludert 50% av det kommunale driftstilskuddet som gis til private samiskspråklige barnehager. Sametingets tilskudd til kommunale og private samiske barnehager var på kr 740 000 i 2001, hvorav kr 540 000 var til de kommunale barnehagene. Differansen mellom utgifter til tospråklig og tilskuddet er på kr 375 000.

Porsanger kommune opplyser at alle de 9 barnehagene i kommunen har et samiskspråklig og kulturelt tilbud. Tospråklig utgiftene i 2001 til dekning av lønn for samiske språkmedarbeidere, ekskursjoner til samiske miljø, samiske læremidler, formingsmateriell, litteratur og nettverksmøter for samiske språkarbeidere i barnehagen ble dekket av Sametingets tilskudd.

Nesseby kommune har én barnehage. Av barnehagens 13 faste ansatte er 9 samisktalende. Barnehagen gir barnehageåret 2001/2002 tilbud til 48 barn. Av disse barna har 10 barn et rent samiskspråklig tilbud. Sametingets tilskudd dekker utgiftene.

Kåfjord kommune har 4,2 stillinger som kan knyttes til det samiske ved kommunens 4 barnehager. Ut i fra gjennomsnittslønn på kr 250 000 blir utgiftene pr. år 1,050 mill. kr. Én av barnehagene har en samisk avdeling der en prøver å få avdelingen til å fungere som en morsmålsarena. Ved en annen barnehage er det en barnegruppe som har et utvidet samiskspråklig tilbud. Kommunen prøver nå å knytte en nyansatt veileder for skoler og barnehager i samisk språk opp

mot de barnehagene hvor de ansatte ikke har nok kompetanse i samisk i forhold til det som etterspørres.

6.2 Kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk

De utgiftene kommunene utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har til tospråklighet, er i første rekke knyttet til grunnskolesektoren. Sametinget mener at elever utenfor forvaltningsområdet har problemer med å få samiskopplæring, både i grunnskolen og i videregående skole. Situasjonen i dag er at en del elever med samisk som førstespråk på grunnskolenivå velger samisk som B/C-språk på videregående nivå. På bakgrunn av dette satte Sametinget i gang et utredningsarbeid høsten 2000 der hensikten er å se på opplæringstilbudet i grunn- og videregående skole for elever som har opplæring i og på samisk, og som er bosatt utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Utredningsarbeidet bygger på andre utredninger, datakilder, forskning etc. Utredningsarbeidet er nå avsluttet og rapporten er sendt til høring. Den vil bli behandlet av Sametinget i plenum høsten 2002. Utvalget som har jobbet med rapporten har gjort vurderinger og kommer forslag som gjelder samisk opplæring utenfor forvaltningsområder for samisk språk.

Flere kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har en relativt stor andel samisk befolkning. Tysfjord kommune er valgt ut som et eksempel på en kommune utenfor forvaltningsområdet som har merutgifter til tospråklighet.

6.2.1 Tysfjord kommune

Tysfjord har en befolkning på ca 2300 innbyggere. I følge Samisk språkråds språkbruksundersøkelse er 19 pst. samiskspråklige. Tysfjord er kjerneområdet for lulesamisk språk og kultur.

Antallet elever som tar samisk har økt jevnt de siste årene. Skoleåret 2000/2001 hadde 61 kommunens 295 elever (20,7 pst) undervisning i ett av de samiske språkalternativene. Tysfjord kommune har to skoler som underviser i samisk som førstespråk. Drag skole hadde 25 elever og Musken skole 3 elever med lulesamisk som førstespråk. I tillegg gis det undervisning i samisk 2. språk og samisk språk- og kultur ved Drag skole, Musken skole og Kjøpsvik skole. Drag skole og Musken skole har dessuten innført det samiske læreplanverket, L97S, som grunnlag for undervisning på samisk.

6.2.1.1 Drag skole

Ca. 35 pst. av skolens 113 elever har i dag undervisning på eller i samisk. Skolen får ikke dekket sitt reelle behov for timer til samisk. Det fører til at den ordinære rammen må brukes for å gi et godt nok tilbud til elevene. Skolen prioriterer å gi et tilbud til elever med samisk som førstespråk, slik at det er de økonomiske ressursene som bestemmer om det gis et tilbud på øvrige nivå.

Tysfjord kommune har lagt frem tall som viser hva tilskuddet til samisk opplæring ikke dekker. Dette dreier seg om klassestyrer, vikar, rådgiver, kontaktlærer elevråd, og PU-timer (pedagogisk utvikling) på til sammen 376 årstimer. I likhet med det kommunene i forvaltningsområdet legger fram, mener Tysfjord kommune at utgiftene skolen har til administrasjon ikke dekkes over tilskuddsordningen. Kommunen mener det er nødvendig med en ressurs på 35-40 pst. for administrasjon av samiskundervisningen. Timer til forsøks- og utviklingsarbeid beregnes til 190 timer årlig.

Tabell 13. Årlige merutgifter til opplæring i samisk. Tysfjord kommune.

Utdanningsetaten - organisering og tilrettelegging	70 000 kr
Kjøpsvik skole – læremidler	8 000 kr
Musken skole - læremidler, klassestyrerressurs, utviklingsarbeid og administrasjon	100 000 kr
Drag skole (se ovenfor)	295 000 kr
I alt	383 000 kr

6.2.1.2 Utfordringer i språkarbeidet i grunnskolen i Tysfjord kommune

Fagbibliotek i lulesamisk: Det er dessverre gitt ut svært lite lulesamiske bøker og læremateriell. Det er viktig at skolen har det som finnes i dag. Det er viktig for lærerne som underviser i og på samisk at de kan finne relevant litteratur å støtte seg til, bruke oppslagsverk og finne tilleggslitteratur til elevene. Det er derfor behov for å få kjøpt inn det som finnes av lulesamisk litteratur og ordbøker samt all relevant litteratur på nordsamisk, og etablere et eget lærerbibliotek tilpasset undervisning etter L 97 Samisk. Kommunen beregner dette til å bli 270 000 kr til sammen, fordelt på Drag skole (150 000 kr), Musken skole (100 000 kr) og Kjøpsvik skole (20 000 kr).

I tillegg til dette beregnes kostnadene til ekstra læremateriell i løpet av en 5-års periode til å være 10 000 kr årlig.

Veksten i antallet elever som tar samisk og tilpasningen til L 97 Samisk ved Drag skole, gjør at skolen har behov for flere undervisningsrom, jf. kap. 6.1.9 Skolebygg.

7. FYLKESKOMMUNENE OG TOSPRÅKLIGHET

Samelovens språkregler omfatter også Troms og Finnmark fylkeskommuner som betjener det samiskspråklige forvaltningsområdet. Kunngjøringer og skjema som særlig retter seg mot hele eller deler av befolkningen i forvaltningsområdet, skal foreligge både på samisk og norsk (§ 3-2). Den som henvender seg skriftlig på samisk til fylkeskommunen, har rett til skriftlig svar på samisk (§ 3-3). Befolkningen har rett til å bli betjent på samisk i fylkeskommunale helse- og sosialinstitusjoner (§ 3-5). Tilsatte har rett til permisjon med lønn for å skaffe seg kunnskap i samisk når fylkeskommunen har behov for slik kunnskap (§ 3-7).

Opplæringsloven § 6-3, 1. ledd presiserer retten til undervisning i samisk i videregående opplæring. Det har vært en stor økning av elever som velger samisk i videregående skole (se kap. 5.3). Det er mye som tyder på at denne utviklingen vil fortsette også de kommende årene. Utdannings- og forskningsdepartementet gir et tilskudd på 285 kr. pr. time til undervisning i samisk og finsk som 2. språk. Tilskuddet er 67 årstimer pr. elev for de første 20 elevene/lærlingene, og 33 timer pr. år for elevtall over 20 (jf. rundskriv F-18/00 og F-18/01 fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet).

Når det gjelder helse- og sosialsektoren har fylkeskommunen etter sykehushusreformen ansvaret for tannhelsetjenesten, familievernet, samt spesialiserte deler av rusomsorgen og barnevernet.

Museumssektoren, som er av stor betydning når det gjelder bevaring, utvikling og formidling av samisk språk og kultur, omtales ikke i denne rapporten.

7.1 Finnmark fylkeskommune

Sentraladministrasjonen har i dag noen få personer som behersker samisk muntlig, men ingen som kan skriftlig samisk. Det er allment akseptert at alle som henvender seg på samisk muntlig eller skriftlig, skal få svar på samisk. Når det gjelder skriftlige svar på samisk, brukes konsulenter til oversetting. Ved fylkeskommunens institusjoner er bildet svært variert. Ved institusjonene i Indre Finnmark er situasjonen mye bedre enn ved kysten. Oppsummert er det riktig å si at fylkeskommunen ikke oppfyller samelovens språkregler fullt ut.

Fylkestingsmøtene og enkelte andre større arrangementer har simultantolkning samisk/norsk. Sentraladministrasjonen er skiltet på begge språk og biblioteket har samiske aviser, tidsskrifter og faglitteratur. Det ble arrangert to kurs i 2001 om samisk språkstruktur i sentraladministrasjonen.

Fylkeskommunen merker konkurransen om samiskkompetanse med kommunene i Indre Finnmark. Personer som behersker samisk muntlig og skriftlig velger å arbeide i de samiske kommunene framfor i f.eks. sentraladministrasjonen i Vadsø. Det har sammenheng med miljø, identitet og tilhørighet. Fylkeskommunen står overfor store utfordringer når det gjelder å utdanne sine egne ansatte. For å lykkes, må informasjons- og motivasjonsarbeidet styrkes.

Den generelle utfordringen for Finnmark fylkeskommune er å finne fram til tiltak som kan føre et skritt videre på veien mot reell likestilling mellom språkene. Generelt sett er fylkeskommunenes tjenestetilbud sterkt desentralisert. Dette fører til "spredning" av fagkompetansen og det er det få personer i hver virksomhet som i utgangspunktet har interesse for samiske forhold.

I fylkeskommunens handlingsplan er det verd å merke seg at ansatte som snakker muntlig samisk, vil bli prioritert når det gjelder stipend/ utdanningspermisjoner. Årsaken er at for norsktalende er det et langt lerret å bleke å lære seg samisk. Erfaringen viser at resultatene er dårlige. Derfor ønsker fylkeskommunen å satse på de som har et visst grunnlag fra før. Mange har manglende kunnskaper i samisk og trenger å utvide sitt ordforråd og lære å skrive språket. På den andre siden er kurs i flerkulturell forståelse, informasjon om samisk kultur og samfunnsliv viktig for personer uten samisk bakgrunn.

Integrering krever en viss kompetanse som i dag ikke er til stede i alle deler av fylkeskommunens virksomhet. For å komme videre er det nødvendig å legge til rette for tiltak som gir økt kulturforståelse og synliggjøring av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Selv om en del av tiltakene ikke kan defineres som tiltak som direkte fremmer samisk språk, har tiltakene likevel betydning for fylkeskommunal langsiktig satsing med sikte på å oppfylle samelovens språkregler.

Finnmark fylkeskommune har satt av egne midler til tiltak som skal bedre tjenestetilbudet til den samiske befolkning. Fylkeskommunen brukte i 1999-2001 ca. 1,3 mill. kr av egne midler til tiltak innen samisk språk og kompetanseheving. Sametinget har bevilget midler til språktiltak fra 1993 og fram til i dag (jf. tabell 2). Sametingets tilskudd går til oversetting, tolketjeneste, kunngjøring, skilting, stipend, støtte til kurs og utviklingsprosjekter.

7.1.1 Iverksatte tiltak 2000 og 2001

Nedenfor listes opp en del av de tiltakene som er gjennomført:

- Skilting på en rekke av institusjonene
- Kursrekker og språkbud i samisk

- Kurs i flerkulturell forståelse
- Stipend til utdanning
- Tolking ved møter
- Annonsering
- Oversetting av informasjonsmateriell
- Innkjøp av samisk litteratur

7.1.2 Helsesektoren

Finnmark fylkeskommune hadde før helsereformen godt over sytti helseinstitusjoner, og de fleste av disse institusjonene berører den samiske befolkningen. Prosjektet "Samisk utviklingsprosjekt for Finnmark fylkeskommune" ble igangsatt i 1998. Prosjektet var treårig og baserte seg på NOU 1995:6 "Plan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning". Formålet med prosjektet var først og fremst å legge til rette for oppfylning av samelovens språkregler samt å integrere det samiske perspektivet i den ordinære driften ved den enkelte institusjon. Erfaringene fra prosjektet viser bl.a. at fylkeskommunen for å bedre situasjonen når det gjelder samiskspråklig personell bør satse på sine egne ansatte når det gjelder utdanning og flerkulturell forståelse. Videre er erfaringen at det tar tid å bedre kompetansen og at motivasjonen ved institusjonene varierer sterkt.

7.1.3 Videregående opplæring

Finnmark har 9 fylkeskommunale videregående skoler hvor det tilbys samiskundervisning på fire nivåer: Samisk som førstespråk, samisk som andrespråk og samisk som b- og c-språk. I tillegg gis det undervisning innen ulike moduler på yrkesfag og allmennfag på samtlige klassetrinn. Undervisningen i samisk gis innenfor yrkesfag og på samtlige klassetrinn med et gitt timetall. Høsten 2000 omfattet undervisning i samisk 141 elever. Høsten 2001 var antall elever steget til 151 (tabell 14).

Tabell 14. Antall elever med samisk høsten 2001 i Finnmark (videregående opplæring, fylkeskommunale skoler)

Vardø	Lakselv	Kirkenes	Hammerfest	Vadsø	H.våg	Alta	Tana	Hesseng
1	3	21	1	37	-	84	4	-

Finnmark fylkeskommunes utgifter til opplæring i videregående skole dekkes ikke gjennom dagens tilskuddsordning (jf. tabell 15). Fylkeskommunens egendekning på årsbasis utgjør ca. 1,4 mill. kr, en betydelig utgift i forhold til det statlige tilskuddet.

Tabell 15. Utgifter og tilskudd til videregående opplæring i Finnmark høsten 2000

Faktiske utgifter	1 435 000 kr
Statlig tilskudd	792 419 kr
Differanse	642 581 kr

7.1.3.1 Finnmark fylkeskommunes ansvar for elever i andre fylker

Finnmark har flest elever som får opplæring i samisk. Finnmark fylkeskommune tilbyr opplæring i samisk til elever ved de videregående skolene i fylket, og oppfyller slik elevenes rettigheter etter loven. En del elever som har folkeregistrert adresse i Finnmark, og som har kommet inn på studieretninger i andre fylker, ønsker opplæring i samisk. Dersom en elev får opplæring i et annet fylke, kan skolefylket kreve refusjon fra hjemfylket for kostnader som overstiger det skolefylket får dekket fra staten for opplæring i samisk.

Statens utdanningskontor behandler søknad om tilskudd ut fra skoleeiers elevoversikt. Finnmark fylkeskommune får kun tilskudd til elever som er tatt inn ved skoler i eget fylke. Det gis ikke statstilskudd til opplæring i samisk for egne elever i andre fylker. Dersom andre fylkers utgifter til samisk opplæring for elever med folkeregistrert adresse i Finnmark overstiger det beløp de etter tilskuddskriteriene kan få, må Finnmark fylkeskommune dekke dette. Med de gjeldende tilskuddskriterier vil egendekningen for samisk opplæring i eget fylke øke. Utgiftene vil variere fra år til år, avhengig av antall elever og praktiske løsninger. Spørsmålet er imidlertid av prinsipiell karakter.

7.1.4 Tiltak som bør igangsettes for å oppfylle samelovens språkregler

Mangel på samisktalende personell er gjennomgående problematikk ved de fylkeskommunale institusjonene. Finnmark fylkeskommune har både politisk og administrativ vilje til å oppfylle samelovens språkregler. Den generelle utfordringen for Finnmark fylkeskommune er å finne fram til tiltak som kan føre oss et skritt videre på veien mot reell likestilling mellom språkene. Generelt sett er tjenestetilbudet sterkt desentralisert. Dette fører til "spredning" av fagkompetansen og det er få personer i hver virksomhet som i utgangspunktet har interesse for samiske forhold.

Integrering krever en viss kompetanse som i dag ikke er til stede i alle deler av fylkeskommunens virksomhet. For å komme videre er det nødvendig å legge til rette for tiltak som gir økt kulturforståelse og synliggjøring av samisk språk og kultur bl.a. gjennom skilting, utsmykking etc. Selv om ingen av disse tiltakene kan defineres som tiltak som direkte fremmer samisk språk, har tiltakene likevel betydning for fylkeskommunal langsiktig satsing med sikte på å oppfylle samelovens språkregler. Det handler om synliggjøring og naturliggjøring.

Fylkesutvalget vedtok høsten 2001 en ny "Handlingsplan for utvikling av samiskkompetansen i Finnmark fylkeskommune 2001-2002". Planen er svært realistisk med hensyn til hva som er mulig å få til. Mål og formål er formulert slik:

Mål:

Å gjøre Finnmark fylkeskommune bedre i stand til å oppfylle samelovens språkregler og å øke de ansattes kunnskaper om det samiske samfunn.

Formål:

- Sikre at den samiske befolkning får bruke samisk muntlig og skriftlig ved henvendelser til Finnmark fylkeskommune
- Sikre at den som henvender seg til virksomhetene i Finnmark fylkeskommune på samisk får svar på samisk
- Sikre at samiskspråklige kan bruke sitt morsmål når de tar kontakt med Finnmark fylkeskommune
- Gi de ansatte i fylkeskommunen økt innsikt i samisk kultur og samfunnsliv
- Bedre integreringen av samisk perspektiv i saksbehandlingen

Noen av tiltakene som skal iverksettes er skilting på alle institusjonene; rekrutteringstiltak (stipend, utdanningshjelm); etter- og videreutdanningstilbud; oversetting av intern informasjonsmateriell, brosjyrer, inntaksskjemaer etc; annonsering på samisk; bedre IT-løsninger; kurs innen samisk språk og kulturforståelse; tolketjeneste; visualiseringstiltak som aviser, litteratur, kunst; samisk navn på fylkeskommunen; etablering av samisk Webside; temadager i fylkestinget.

7.2 Troms fylkeskommune

Troms fylkeskommune har ca 151 600 innbyggere og fylkeskommunene regner selv med at ca. 10 % er samer. Fylkeskommunen hadde i 2001 i overkant av 6000 ansatte og et budsjett på over 4 milliarder kroner. Fra 1.1.2002 overtok staten ansvaret for spesialisthelsetjenesten, og fylkeskommunens personell er redusert med 2/3 og budsjettet halvert. I 2002 har Troms fylkeskommune ca. 2250 ansatte (1830 årsverk). Om lag 200 personer arbeider i sentraladministrasjonen, resterende del i ytre virksomheter, særlig innen videregående opplæring og tannhelse. En del også innen familievern, barnevern og rusomsorg. Fylkeskommunen har 8 etater i sentraladministrasjonen, 21 videregående skoler, 4 Opplærings- og utviklingssentre (OPUS), 30 tannklinikker, 3 familievernkontor og endel institusjoner innen rus og barnevern.

2002 er altså et vesentlig skille for Troms fylkeskommune som organisasjon og for arbeidet med tospråklighet. Frem til år 2001 gikk det alt vesentlige av tospråklighetsmidlene til spesialisthelsetjenesten, hvor RiTø har stått i en særstilling. Fra nå av må innsatsen rettes mot nye områder. Dette, sammen med nye krav fra Sametinget, har gjort at fylkestinget har vedtatt en egen "Handlingsplan for samisk språk og samisk kulturkompetanse 2002-2004".

7.2.1 Samekonsulent, sameutvalg og samekonferanse

Stillingen som samekonsulent i sentraladministrasjonen ble opprettet i 1994. Samekonsulenten har ansvaret for planlegging, utvikling og koordinering av fylkeskommunens samepolitikk. Stillingen er ikke en språkkonsulentstilling, selv om arbeidet med forvaltning av tospråklighetstilskuddet er ivaretatt gjennom stillingen. Det skal tilsettes en egen språkkonsulent høsten 2002 finansiert via tospråklighetsmidlene fra Sametinget.

"Rådgivende utvalg i samiske spørsmål for Troms fylkeskommune" ble opprettet i 1995. Utvalget består av 7 medlemmer. Sekretariatsansvaret ivaretas av fylkesrådmannen. Utvalget skal ifølge reglementet behandle fylkeskommunale, planer, budsjett og saker på utvalgets arbeidsområde.

Troms fylkeskommune har siden 1995 avholdt en årlig samekonferanse. Samekonferansen har som mål å utvikle fylkeskommunens samepolitikk på relevante områder. Samisk språk har vært et sentralt tema på de fleste konferansene.

Samekonsulenten, rådgivende utvalg i samiske spørsmål og samekonferansen er finansiert over fylkeskommunens budsjett. Øvrige samiske tiltak er forutsatt å inngå i etatenes, skolenes og institusjonenes eksisterende budsjetttrammer, eller løses via statlige midler. Virksomhetene har i begrenset grad brukt egne budsjettmidler. Unntaket er RiTø, som har finansiert en egen samisk avdeling med ansvar for samisk språk og tolketjeneste.

Sametingets tospråklighetsmidler frem til 2001

Troms fylkeskommune har hatt som utgangspunkt at *all* fylkeskommunal virksomhet har kunnet søke på tospråklighetsmidlene fra Sametinget. Midlene er kunngjort for alle fylkeskommunale virksomheter. Søknadssummene har årvisst langt overgått det disponible beløpet. Nedenfor er en oversikt over mottatte tospråklighetsmidler siden 1994. Det alt overveiende av dette har vært prosjektmidler. Grunntilskuddet har vært fra 83 000-125 000 kroner, noe som ikke har gjort det mulig å planlegge eller iverksette *varige* tiltak.

1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
373 000	483 000	483 000	483 000	533 000	533 000	625 000	808 000	808 000

7.2.2 Sentraladministrasjonen

Troms fylkeskommune oppfyller stort sett ikke kravene i samelovens språkregler i dag. Beskrivelsene nedfor gjelder frem til og med 2001.

Ingen ansatte behersker samisk skriftlig på en slik måte at dette anvendes av arbeidsgiver. Ved siden av samekonsulenten behersker noen få samisk muntlig i varierende grad. Muntlige henvendelser kan besvares på samisk bare i den grad samekonsulenten er tilgjengelig. Noen få kunngjøringer foretas på samisk (for øvrig er ingen kunngjøringer fra fylkeskommunen "særskilt rettet mot hele eller deler av forvaltningsområdet for samisk språk"). Lite eller ingenting er oversatt til samisk, verken av planer, regler, skjema eller annet. Noen få sider på fylkeskommunens nettsted (Kulturnett Troms/Biblioteknett Troms) er på samisk. Fylkeskommunen har ingen faste rutiner for å behandle skriftlige henvendelser på samisk. I dag blir utelukkende henvendelser på samisk besvart på samisk (det er få eller ingen slike skriftlige henvendelser). Henvendelser både på samisk og norsk (for eksempel fra Sametinget) besvares bare på norsk. All saksbehandling skjer på norsk. Alle saksdokumenter for politiske utvalg, inklusive rådgivende utvalg for samiske spørsmål, er kun på norsk. Møtespråk er utelukkende norsk. Kun de årlige samekonferansene simultantolkes som en fast ordning. Fylkeshuset er ikke skiltet på samisk, men det er gjennomført linjeskilting på samisk fra inngangspartiet på fylkeshuset frem til samekonsulentens kontor. Samiske aviser, tidsskrifter og en del faglitteratur om samiske forhold er tilgjengelig på forvaltningsbiblioteket. Ingen ansatte har hatt permisjon for opplæring i samisk. Det er ikke avholdt samisk språkkurs for sentraladministrasjonen, men i 2001 ble det utviklet et eget modulbasert kursopplegg som skal tilbys i 2002. Fylkesbiblioteket har avholdt kurs om samisk språk, kultur og litteratur og om samiske bibliotektenester og kilder. Samisk kildeveileder for bibliotek er utarbeidet. Noen ansatte har tatt videreutdanning i samisk kulturkunnskap. Det ble tidligere gitt opplæring om norsk samepolitikk ved introduksjonskurs for nytilsatte i sentraladministrasjonen, men slike kurs holdes ikke lenger pga budsjettnedskjæringer.

7.2.3 Helse- og sosialsektoren

Det er gjennomført tiltak innen spesialisthelsetjenesten, som nå er overført til staten. Særlig på RiTø var det gjennomført omfattende tiltak mht samiskopplæring, skilting, brosjyremateriell, samisk pasientbibliotek, etc., samt egen tolketjeneste. For de gjenværende fylkeskommunale tjenestene er utviklingsarbeid mht samisk språk og kulturkompetanse knapt kommet i gang.

Ingen helse- og sosialinstitusjoner eller tannklinikker har særskilte stillinger med tanke på samisk språk eller kulturkompetanse. I den grad slik kompetanse finnes er dette tilfeldig, for eksempel har familievernkontoret i Tromsø en samiskspråklig ansatt. Det er ingen systematiske rutiner for bruk av tolk. Dette innebærer at stort sett kan ikke pasienter/klienter betjenes på samisk. Ingen gjenværende helse- og sosialinstitusjoner eller tannklinikker er skiltet på samisk. Regler, skjema og brosjyremateriell er ikke på samisk. Ingenting kunngjøres på samisk. Barne- og ungdomstjenesten har gjennomført to seminar om samisk kulturkompetanse.

7.2.4 Videregående opplæring

7.2.4.1 Administrasjon

Nordreisa og Sjøvegan videregående skole er skiltet på samisk. Ingen av de øvrige skolene har

tatt initiativ slik skilting. Lite eller ingenting kunngjøres på samisk, med unntak for Nordreisa videregående skole. Først i 2001 ble en del kunngjøring vedrørende opptak og opplæringstilbud foretatt på samisk. Søknad om inntak kan ikke behandles på samisk. Ingenting av egenproduserte regler og skjema er oversatt til samisk. Nordreisa videregående skole har hatt en skolekatalog på samisk. Seminar om integrering av samiske spørsmål i undervisningen ble arrangert ved Nordreisa videregående skole i 1996. Øvrige skoler ble tilbudt liknende seminar, uten respons. Senja videregående skole har hatt temadager om samisk kultur. Sametingets tospråklighetstilskudd har vært brukt til å støtte opp om innkjøp av samiske bibliotekbøker ved Nordreisa og Sjøvegan videregående skole. Skolene som har samiskelever og sentraladministrasjonen bruker mye energi på å få til et undervisningstilbud på samisk. Det brukes betydelige ressurser og kapasitet på å skaffe samisklærere. Det er også ekstrakostnader knyttet til IT (tilpassinger til bruk av samisk tegnsatt). Slike utgifter er ikke beregnet særskilt og dekkes i dag innenfor ordinære budsjettammer.

7.2.4.2 Samiskundervisning

Til sammen 57 elever fikk samiskopplæring skoleåret 2000/2001. Nordreisa videregående og Skånland videregående skole har flest elever. Disse skolene har lærere i samisk. Troms fylkeskommune tilbyr fra skoleåret 2000/2001 fjernundervisning i samisk til elever ved de videregående skolene i Troms som ikke klarer å skaffe samisklærer(e) til skolen. Dette betyr at *alle* elever som ønsker undervisning i samisk får tilbud om det. Tilbudet i fjernundervisning gis av Nordreisa videregående skole.

Tabell 16. Elever i samisk i videregående skole i Troms skoleåret 2000/2001

Skole	1. språk	2. språk	B-språk	C-språk	Valgfag	SUM
Skånland videregående skole	1	10	2	5	-	18
Nordreisa videregående skole	6	1	7	4	9	27
Kongsbakken videregående		1		7		8
Sjøvegan videregående skole	1	1				2
Bardufoss videregående	1					1
Kvaløya videregående skole			1			1
SUM						57

Tabell 17. Utgifter og tilskudd til videregående opplæring i samisk i Troms 2000/2001

Faktiske utgifter til lærerlønninger	1 341 733
Statlig tilskudd	696 967
Differanse	644 766
Faktiske utgifter til drift av fjernundervisning	264 569
Statlig tilskudd	100 000
Differanse	164 569
Faktisk utgift til <i>investering</i> av utstyr ved fem skoler 2000	750 000
Statlig tilskudd	0
Differanse	750 000
SUM utgifter som ikke dekkes av statlige tilskudd i 2000/2001	1 559 335

Tabell 17 viser at Troms fylkeskommunes utgifter til samiskopplæring i videregående skole langt overstiger det statlige tilskuddet. Ved siden av merutgifter til lærerlønninger er det innkjøpt videokonferansesystem til skoler der det har vært behov for det. Det er kjøpt utstyr til fem skoler for til sammen 750 000 kr. Troms fylkeskommune fikk statlig tilskudd for å starte opp tilbud om opplæring i samisk som fjernundervisning i 2000. Utgiftene til dette var kr 124 729 høst 2000 og kr 139 840 våren 2001. Utgiftene omfatter noe lærerlønn, linjeleie og reiseutgifter

(besøk lærere/elever). Fra og med 2001 må fjernundervisningen dekkes innenfor ordinært budsjett, og vil medføre ekstra kostnader for fylkeskommunen.

Dersom det kommer elever som ønsker samisk på øvrige skoler hvor det ikke er mulig å skaffe lærer, må det investeres i fjernundervisningsstudio på disse skolene. I enkelte sammenhenger kan det også være tale om bygningsmessige kostnader.

7.2.4.3 Timesatser for undervisning i samisk

Timesatsen for refusjon av lærerlønn dekker i dag ikke reelle utgifter. I 1997 søkte fylkeskommunen departementet om heving av tilskuddssatsen til 440 kroner pr time for å dekke faktiske lønnsutgifter. Lærerlønningene har økt siden da. På grunn av mangel på lærere har Troms fylkeskommune vært nødt til å tilby samiskundervisning som fjernundervisning fra Nordreisa videregående skole. Fylkeskommunen har kalkulert med at en tilskuddssats på 700 kroner pr time dekker lønnsutgifter, linjeleie og avskrivning på utstyr.

7.2.4.4 Alternative opplæringsformer

Den nye opplæringsloven åpner for alternative opplæringsformer. Fylkeskommunen har mottatt søknader fra skolene som tilbyr samiskopplæring/har samiskelever om midler til språkbad/studieturer til samiske områder. Det finnes i utgangspunktet ingen budsjettposter for dette. Det bør opprettes faste statlige tilskuddsordninger for slike formål.

7.2.4.5 Stillingshjemler for utdanning av lærere i samisk

Samisklærere er mangelvare i Troms. Antall elever som tar samisk i grunnskolen er økende. Dersom den videregående skolen ikke er i stand til å skaffe lærere, blir opplæringsretten i dette faget bare en papirbestemmelse. Troms har søkt å stimulere rekruttering til faget ved å gi tillegg i lønn, dels ved å etablere fjernundervisning. Behovet for lærere er likevel større enn etterspørselen. Troms har ved flere anledninger tatt rekrutteringsproblemen opp med staten som lærerutdanningsansvarlig uten resultat. Stillingshjemler for lærerutdanning i samisk må gjøres gjeldende også for videregående skole. Ordningen bør dekke reelle utgifter, ikke bare grunnlønn.

7.2.5 Handlingsplan for samisk språk og kulturkompetanse 2002-2004

Planen viser hvordan Troms fylkeskommune skal følge opp forpliktelser i forhold til samelovens språkregler og hvordan fylkeskommunen skal styrke kompetansen omkring historiske og aktuelle samiske spørsmål i den fylkeskommunale organisasjon. Målet er bl.a. å betjene befolkningen i hele fylket på samisk når de ønsker det. Handlingsplanen omfatter *all* fylkeskommunal virksomhet, også politisk nivå. Det er i planen slått fast hvilke fylkeskommunale virksomheter samelovens språkregler gjelder for. Det heter i planen at *"det bør være et mål at fylkeskommunale midler minst tilsvarer størrelsen på tospråklighetsbevilgningen fra Sametinget"*. I gjeldende økonomiplan er følgende tiltak lagt til grunn for utgifter frem til 2004:

Tiltak	2002	2003	2004
Stilling som språkkonsulent	200 000	400 000	400 000
Kunngjøringer, annonser	200 000	100 000	100 000
Oversettelse/trykking av regler/skjema/planer	100 000	100 000	100 000
Skilting	200 000	100 000	500 000
Merutgifter offisielt navn på to språk	50 000	100 000	100 000
Opplæringstiltak samisk språk	100 000	100 000	100 000
Opplæringstiltak samisk kulturkompetanse	208 000	236 000	258 000
SUM	1 058 000	1 136 000	1 558 000

Det kom svært få interne høringssvar til handlingsplanen, og det foreligger således i dag liten støtte mht. begrunnede oppfatninger om utgiftsnivå for den enkelte etat, skole eller institusjon med tanke på behov for tospråklighetsmidler. De beløpene som fremkommer i planen er derfor anslag mer enn dokumenterte behov. De er uansett ikke basert på *eksisterende forbruk*.

Basis for vurderingen av kostnader er nivået på tospråklighetsmidler fra Sametinget (kr 808 000 i 2001 og 2002), kombinert med målet om at fylkeskommunale midler minst bør tilsvare størrelsen på tospråklighetsbevilgningen fra Sametinget. Fra 2005 regner Troms fylkeskommune med et behov på ca. 1,6 mill kr pr år. Utgifter til undervisning i samisk på videregående skoler er holdt utenfor dette anslaget.

Tospråklighetsmidlene fra Sametinget har hittil hovedsakelig vært brukt innen spesialisthelsetjenesten. Fra 2002 åpnes muligheten for å bruke midlene innen forvaltningen og de videregående skolene. Det er grunn til å regne med at anslagene vil endre seg etter hvert som det vinnes erfaring med den nye satsingen, og det vil bli fremlagt korrigererte tall hvert år.

7.3 Fylkeskommunenes utgifter til tospråklighet - oppsummering

Troms og Finnmark fylkeskommuner er ulik med hensyn til andelen samisk befolkning. Det er langt flere samer i Finnmark enn i Troms, men også Troms regner med at ca. 10% av befolkningen er samer. Selv om størstedelen av forvaltningsområdet for samisk språk er i Finnmark, medfører det samme grunnforpliktelser for Troms fylkeskommune at Kåfjord kommune er del av forvaltningsområdet. Det er likevel ulike tospråklighetstiltak i disse fylkeskommunene.

I Finnmark fylkeskommune tolkes bl.a. fylkestingsmøtene, i sentraladministrasjonen er det skiltet på begge språk, det arrangeres kurs i samisk språk og kulturforståelse, informasjonsmaterieell produseres på begge språk, og samisk språk er i bruk langt oftere enn i Troms fylkeskommune.

Troms fylkeskommune har fram til og med 2001 fokusert på tospråklighetsarbeidet i spesialisthelsetjenesten, særlig ved regionssykehuset i Tromsø. Her er det gjennomført tiltak som samiskopplæring, skilting, brosjyrematerieell, samisk pasientbibliotek og en egen tolketjeneste. I øvrige deler av Troms fylkeskommune er svært lite informasjonsmaterieell produsert på samisk, og samisk er sjelden i bruk i politisk eller administrativ sammenheng.

Kravene i samelovens språkregler kan ikke sies å være oppfylt i noen av fylkeskommunene.

Det er særlig i forbindelse med videregående opplæring at fylkeskommunene i dag har store tospråklighetsutgifter. Det er ofte få elever ved den enkelte skole, og vanskelig å få tak i lærere.

På grunn av lærermangel må det legges det opp til fjernundervisning. Det statlige tilskuddet dekker ikke de utgiftene fylkeskommunene har til videregående opplæring i samisk etter opplæringsloven, verken lærerlønninger eller drift av fjernundervisning.

Når det gjelder fylkeskommunenes tospråklige forvaltning og tjenesteyting utenom videregående opplæring, kan det i hovedsak sies at fylkeskommunene bruker de midlene de i dag får tildelt, og på den måten ikke har mye merutgifter knyttet til dette arbeidet. Det er imidlertid viktig å påpeke at dette ikke er tilstrekkelig for at fylkeskommunene skal kunne tilby en god nok tospråklig tjenesteyting til befolkningen. Begge fylkeskommunene har utarbeidet planer for eget arbeid med tospråklighet. Fylkeskommunene fokuserer i planene på hvordan samelovens språkregler kan følges opp, og på hvordan de ansattes kompetanse om samiske forhold kan styrkes. For å nå målet i handlingsplanene, vil det være nødvendig å sette av mer midler til tospråklighetsarbeidet.

8. UTVIKLING AV TOSPRÅKLIGHET

Arbeidsgruppen har valgt å presentere hvilke utfordringer kommunene står overfor når det gjelder kommunenes forpliktelser til å yte innbyggerne tjenester og tilbud på både norsk og samisk. Det fleste kommunene har vedtatt planer for dette. Kommunene er opptatt av at de har ansatte som behersker samisk, både muntlig og ikke minst skriftlig. Nesten samtlige kommuner ser et sterkt behov for å øke kompetansen i samisk muntlig blant ansatte innen sosial- og helsesektoren. Unntaket er dog Kautokeino som langt på vei har en slik språkkompetanse innen denne og andre sektorer. Samtlige kommuner ser et like sterkt behov for å øke den skriftlige språkkompetansen i de fleste sektorer innen kommuneforvaltningen. Kommunene er opptatt av å heve den samiskspråklige kompetansen hos befolkningen. Revitaliseringsarbeidet planlegges gjennomført ved spesielle flerårige språkprosjekter og ved styrking av virksomheten til språksentrene. I de kommuner hvor samisk har en svakere stilling, er det også ønske om en jevn satsing på holdningsskapende arbeid med bla. kulturtilbud og -tiltak innen kunst, teater, konserter, arrangementer. Arbeidsgruppen har ikke tatt standpunkt til hvordan kommunenes utvikling av tospråklighet skal finansieres.

Tabell 18. Anslag over kommunenes årlige ressursbehov til utvikling av tospråklighet de nærmeste årene

	Kautokeino	Karasjok	Tana	Porsanger	Nesseby	Kåfjord
Kompetansehevende tiltak i samisk språk ³³	1 500 000	2 148 000	4 000 000	830 000	1 320 000	1 600 000
Samisk språksenter - revitaliseringstiltak ³⁴	500 000	3 000 000	1 000 000	515 000	450 000	
Hovedadministrasjon	200 000			800 000	570 000	150 000
Øvrig administrasjon	200 000	100 000	120 000	940 000		
Sosial- og helsetjenesten - administrasjonen	3 000 000			300 000	400 000	400 000
Kirkelige formål	200 000		80 000		40 000	15 000
Holdningsskapende arbeid			130 000			100 000
Grunnskole/barnehage	100 000		710 000	430 000 ³⁵	150 000	400 000
SUM	5 700 000	5 248 000	6 040 000	3 815 000	2 930 000	2 665 000

³³ Opplæringstiltak for kommunalt ansatte

³⁴ Revitaliseringstiltak i samisk språk rettet mot kommunenes innbyggere

³⁵ Engangskostnader

8.1 Kautokeino kommune

Kompetansehevede tiltak i samisk språk

I kommunen mangler det særlig kompetanse til saksbehandling på samisk. Det innebærer at flere saksbehandlere først må lære seg skriftlig samisk før man begynner en opplæring på samisk saksbehandling. Det er påbegynt et arbeid med å bygge opp en samisk "saksbehandlings-database" i kommunen som skal gjøre det lettere å bruke samisk i den generelle saksbehandlingen. Dette innebærer en ordbank samt oversettelsesguider og -maler for registrering, oppretting av dokumenter og oversettelse til både norsk og samisk. Kostnadene er innbakt i ressursbehovet ovenfor. Det er også viktig at ikke-samisktalende får opplæring i samisk, noe som kommunen har vedtak på, men som har vært vanskelig å gjennomføre i praksis.

Særlig i helse- og sosialsektoren er det behov for opplæring i skriftlig samisk samt et fagspesifikt samisk knyttet til helse- og sosialtjenesten. I grunnskole- og barnehagesektoren er det i første omgang assistenter som har behov for språkopplæring. De aller fleste kan muntlig samisk, men vil ha behov for yrkes- eller fagrettet opplæring i samisk språk.

Opplæringen vil skje i nær tilknytning til den samiske videregående skolen i Kautokeino og Samisk høgskole. Det er også av betydning at man gir grupper anledning til å ta opplæring. Av erfaring vet man at to til fire personer i en gruppe gir et bedre læringsresultat.

Fellesrådet/menighetsrådet (FR/MR) i Kautokeino har siden den nye kirkeloven ble satt i kraft ikke fått tospråklighetsmidler fra kommunen. Kommunen har vært av den oppfatning at dette måtte menighetsrådet sjøl ta ansvaret for og å ta dette opp med de rette myndigheter. Imidlertid har Kautokeino kommune for 2002 bevilget 165 000 kroner til tospråklighetsutgifter i FR/MR. Behovet som er meldt er større og stipulert til 200 000 kroner.

8.2 Karasjok kommune

I en kommune som Karasjok må det tilrettelegges for et tilbud som gir saksbehandlere muligheter til opplæring i samisk skriftlig. Opplæringstilbudet må tilrettelegges på en slik måte at ansatte gis muligheter til full permisjon i fra jobben over en periode for å oppnå formell kompetanse i samisk skriftlig. Kommunen vil fortsatt være avhengig av å tilrettelegge for opplærings-tilbud i samisk muntlig, da rekruttering av fagfolk til enkelte stillinger fortsatt innebærer tilsetning av personer uten kompetanse i samisk. Kommunen er også opptatt av at alle innbyggere skal få opplæring i både skriftlig og muntlig samisk.

Kompetansehevede tiltak i samisk språk

Kommunen ønsker å sette i gang et 3-årig prosjekt med språkopplæring for kommunalt ansatte som snakker samisk, men som ikke har fått grunnopplæring i samisk språk og kultur. Kurset skal bidra til å styrke og motivere ansatte til å saksbehandle på samisk. Kostnadene er beregnet til 1,340 mill. kr for 5 deltakere pr. år som avlegger eksamen i samisk språk som privatist på høgskolenivå.

I tillegg ønsker kommunen å finne fram til nye metoder i samiskopplæring av norsktalende ansatte, og vil gjennom drama sette deltakerne i stand til å forstå og føre samtale på samisk. Kostnader for et 150 timers kurs med 16 deltakere er beregnet til kr 488 000.

Kommunen gjennomførte i 1997 et prosjekt kalt "bruk av samisk i pleiesituasjonen" hvor norsktalende sykepleiere først fikk 3 ukers språkopplæring, deretter fikk de anledning til å øve seg ved hjelp av dialoger med formål å bruke samisk i pleie av eldre. Etter opplæringsperioden fikk kursdeltakerne oppnevnt hver sin samisktalende fadder som hadde ansvaret for fortsatt

kursdeltakerne oppnevnt hver sin samisktalende fadder som hadde ansvaret for fortsatt veiledning av vedkommende i den daglige arbeidssituasjonen. I løpet av prosjektperioden ble det også utarbeidet dialoger og lydbånd som kan brukes i opplæring i samisk av nye helsearbeidere. Oppfølgingsseminarer bør tilrettelegges for de som har fått opplæring, og nye helsearbeidere bør får 3 ukers opplæring samt seminarer 2 ganger i året. Kommunen planlegger å gjennomføre et lignende prosjekt bl.a. i nærings- og landbruksavdelingen og ved kulturetaten. I løpet av prosjektperioden vil norsktalende få opplæring samtidig som de er med på å utarbeide relevante termer, begreper, uttrykksmåter m.m. til bruk i praktiske situasjoner. Årlige kostnader er beregnet til kr 300 000.

Samisk språksenter – revitaliseringstiltak

Karasjok kommune ønsker å sette i gang et 3-årig prosjekt for å revitalisere det samiske språket blant den voksne delen av befolkningen. Målet er å motivere voksne samer til å formalisere sine kunnskaper i morsmålet (10 vekttall), styrke menneskeverdet til den voksne samiske befolkningen, mestre samisk skriftlig, erverve positive forbilder/påvirkere i samisk språk og kultur og ved kollektiv innsats skape positive holdninger til samisk språk og kultur. Kostnader for 20 deltakere pr. år, med oppfølging i form av skriveveiledning, er beregnet til 1,8 mill. kr. Karasjok kommune planlegger etablering av et språksenter. Kostnadene er beregnet til 1,2 mill. kr pr. år som inkluderer stillinger, kurs, seminarer og motivasjonsarbeid.

Øvrig administrasjon

Kommunen ønsker å synliggjøre samisk i større grad og ønsker å skilte på begge språk i alle kommunale bygg som eks. rådhuset, skolene og helsesenteret. Årlige kostnader er kr 100 000.

8.3 Tana kommune

Tana kommune har som målsetting å oppnå reell likeverdighet mellom samisk og norsk språk. Hovedstrategien for dette vil være en satsing på tospråklighet både i den kommunale organisasjon og i Tanasamfunnet ellers. I praksis vil dette innebære en større satsing på samisk språk-opplæring på forskjellige utdanningsnivå. For ikke-samisktalende er behovet i første omgang samisk begynneropplæring.

Kompetansehevede tiltak i samisk språk

Kommunen ønsker å iverksette en opplæringsplan for å nå målsettingen om reell likestilling mellom samisk og norsk språk. Behovet kan kort skisseres slik:

Samisk på høyskolenivå: Saksbehandlere, undervisningspersonell, samt enkelte fagstillinger i kommunen, til sammen anslås et behov for at ca 40 personer får slik opplæring. Ansatte i annen offentlig virksomhet, lokalisert til kommunen, uspesifisert behov.

Samisk på grunnskole- og/eller videregående nivå: Fagstillinger, lederstillinger, samt stillinger med informasjonsoppgaver overfor publikum i kommunen, til sammen anslås behov for at ca 75 ansatte får slik opplæring. Ansatte i annen offentlig virksomhet, lokalisert til kommunen, uspesifisert behov.

Samisk begynneropplæring: For å oppnå reell tospråklighet i den kommunale organisasjon er det nødvendig at alle eller de fleste kommunalt ansatte kan eller forstår samisk. Behovet for samisk begynneropplæring for kommunalt ansatte vil derfor utgjøre ca 150 ansatte. For å oppnå reell likestilling mellom samisk og norsk språk i Tanasamfunnet forøvrig vil det være en målsetting at de fleste innbyggere i kommunen kan eller forstår samisk på et minimumsnivå. Behovet for slik opplæring vil være inntil 800 personer (antall personer i yrkesaktiv alder som ikke forstår samisk).

Dersom man innen overskuelig fremtid skal ha muligheter til å realisere målsettingen om reell språklig likestilling, må det årlig gis permisjoner med lønn til minimum 10 ansatte i kommunen. Dette anses samtidig realistisk i forhold til mulighetene for rekruttering av vikarer. Kostnadene for dette er beregnet til 3,5 mill. kr.

I tillegg eller i tilknytning til de generelle språkkursene må det legges opp til fagrelatert språk-opplæring. Foreløpig har kommunen utviklet et 3-årig prosjekt for samisk i pleie- og omsorgstjenesten, hvor samisk språkopplæring skjer i reell pleiesituasjon. Divššodettiin sámástit /Samisk i pleiesituasjoner er et undervisningsopplegg hvor deltakerne først gjennomgår et intensiv kurs i samisk og et språkbadkurs. Deretter engasjeres samiskspråklige pleiere som veiledere for ikke samiskspråklige pleiere, slik at språket kan praktiseres i jobbsituasjonen. Kostnadene for dette er beregnet til årlig kr 500 000.

Samisk språksenter – revitaliseringstiltak

Tana kommune har inngått avtale med SEG (Samisk nærings- og utrednings-senter) om etablering av et språksenter. Språksenteret er nå under oppbygging. Hovedmålsettingen med språksenteret er samisk revitalisering i Tana-samfunnet. I dette inngår det en rekke enkelttiltak, herunder også språkopplæring. Kostnadene er beregnet til 1,0 mill. kr pr. år. I tillegg kommer de tiltak som beskrives nedenfor. Flere av disse planlegges realisert i regi av språksenteret.

Øvrig administrasjon

Kommunen er i ferd med å lansere egne nettsider. Det legges stor vekt på at informasjon både skal foreligge på samisk og norsk. Det er allerede gjort et betydelig arbeid med å tilpasse sidene og utvikle termer som gjør samisk språkbruk praktisk mulig. Det gjenstår imidlertid en god del arbeid, spesielt gjelder dette oversettelse av informasjon produsert på norsk. I tillegg vil det være en kontinuerlig kostnad knyttet til løpende oversettelse av den informasjon som produseres. Kostnadene er beregnet til kr 100 000. I tillegg planlegger kommunen et arbeid for skilting av kommunale bygg der hvor dette ikke allerede er gjort. Kostnader: kr 20 000.

Kirkelige formål

I samarbeid med kirken planlegges bl.a. seminar om samisk identitet og tro, 2-språklige liturgi-hefter, salmeseminar og samiskspråklig konfirmantarbeid, kostnad kr 80 000.

Holdningsskapende arbeid

Bevisstgjøring om behovet for samisk språkbruk og tospråklighetens positive virkninger vil være viktig for å realisere målsettingen om reell likeverdighet. Kommune planlegger i denne forbindelse bl.a. Tospråklig teater, kurs i flerkulturell forståelse, seminarer om tospråklighet, brosjyre om tospråklighet og en egen samisk språkpris. Kostnadene til dette er beregnet til kr 130 000.

Grunnskole – barnehage

Kommunen ønsker å styrke arbeidet med samisk språkutvikling i skole og barnehage ved å opprette en egen språkkonsulentstilling ved undervisningsavdelingen. Dessuten er det planlagt en egen veilederstilling for bruk av samisk språk og kulturarbeid i barnehagene. Det er også etablert et eget foreldrenettverk som ønskes videreført. De samlede kostnadene utgjør kr 710 000.

8.4 Porsanger kommune

Utfordringen framover i tid er å utvikle bruken av samisk slik at samisktalende brukere uten oppfordring får utført tjenester og svar på henvendelser på samisk på alle nivå i kommunen. Den tidligere sterke fornorskningspolitikken krever en kraftig årlig ressursinnsats for å få opp det generelle kunnskapsnivået i samisk språk og kultur. Å oppnå en samiskspråklig grunnkompetanse blant befolkningen vil nødvendigvis måtte ta tid, og det gjør krav om ekstra ressursbehov.

Kompetansehevende tiltak i samisk språk

Kommunen har behov for 2 studiehjemler for kommuneansatte, kostnad kr 480 000. Innen *helse- og sosialsektoren* er det behov for ressurser til årlige obligatoriske kurs for nytilsatte i samisk lokalhistorie og samfunnsforhold og til prioriterings- og belønningssystemer for samisk språk- og kulturkompetanse hos helse- og sosialpersonell, kostnad kr 350 000.

Samisk språksenter – revitaliseringstiltak

Kommunen ønsker å sette i gang tiltak for å revitalisere det samiske språket blant befolkningen. Det vil være behov for ekstra språkveilederstilling, kostnad kr 250 000. Det vil være nødvendig med tiltak som ekskursjoner til samiskspråklige miljøer, språkbad, felles treff med kursdeltakere fra andre kommuner, månedlige språktreff, språkleir (sommer og høst leir) for barn og unge og samisktalende medarbeider i nærradio, kostnader kr 265 000.

Hovedadministrasjonen

Til personellressurser og driftskostnader er det et ekstra ressursbehov til oversetting av saksdokumenter til samisk og til oversetting og trykking av skjemaer, kunngjøringer og informasjonsmateriell, kostnader kr 800 000.

Øvrig administrasjon

Til årlig drift, vedlikehold, lisenser og oppdatering av EDB-utstyr og programvare og til brukeropplæring og kurs, vil det være behov for ressurser på kr 540 000. Innen økonomiforvaltningen og IT-drift vil behovet for ekstra ressurser være på kr 400 000.

Sosial- og helsetjenesten

Kommunen ønsker å ha ressurser til oppfølging og iverksetting av tiltak i samisk helse- og sosialplan.

Grunnskole-barnehage

Det kreves ekstra engangskostnader til utvikling av multifunksjonell læremiddelpakke og til å dokumentere ulike temaer innen sjøsamiske forhold til bruk i undervisningen.

8.5 Nesseby kommune

Utfordringen er å utvikle samisk skriftlig kompetanse blant den delen av ansatte og av befolkningen som i dag behersker samisk muntlig. Samisk som 1. språk i grunnskolen kom i gang så sent som 1978, så en overveldende del av den voksne befolkningen kan i dag ikke lese og skrive sitt morsmål. Å oppnå en samisk grunnkompetanse blant befolkningen må nødvendigvis ta tid, og det er behov for ekstra ressurser til dette arbeidet. Behovet i befolkningen vil avgjøre hvor mye kompetansereformen vil medføre av økte utgifter til samisk på grunnskolens område.

Kompetansehevendende tiltak i samisk språk

Kommunen har behov for permisjon med lønn ("studiehjemmel") til 6 kommuneansatte – kostnad til sammen 1,320 mill. kr. Innenfor sektorer og avdelinger som næring/plan/kultur, sentralstab, oppvekst/omsorg, Varanger Samiske Museum og helsesektoren vil kommunen ha behov for ressurser til å ta samisk semesteremne, kostnad 1,2 mill. kr. Ved språkkontoret/språksenteret er det behov for 1 studiehjemmel i samisk 2, 10 vekttall, kostnad kr 220 000.

Samisk språksenter (Isak Saba senteret) - revitaliseringstiltak

I tillegg til de 400 000 kommunen i dag får tildelt til drift av språksenteret fra Sametinget, er det behov for et revitaliseringstiltak blant befolkningen. Det vil være behov for språkveilederstilling, kostnad kr 250 000. Nødvendige utgifter til studiemateriell, språkbud/språkleir, ekskursionsjoner og trening i tradisjonsarbeid for barn/unge og for voksne, kostnad til sammen kr 200 000.

Hovedadministrasjonen

For at alle avdelinger skal ha støtte for samisk på data, er det behov for oppdatering av EDB-utstyr og programvare.

8.6 Kåfjord kommune

Kommunen er opptatt av å motivere ansatte til å skaffe seg samiskspråklig kompetanse og synliggjøre kommunen i større grad som tospråklig kommune. Kommunene har i dag et beskjedent samiskspråklig tilbud til befolkningen. Mangel på samiskspråklig kompetanse i kommuneforvaltningen og trang kommuneøkonomi er noen av faktorene som virker hemmende på å sette i gang og utvikle tospråklige tilbud til befolkningen.

Kompetansehevendende tiltak i samisk språk

Kommunen merker økt konkurranse om arbeidskraft med samiskspråklig kompetanse og vil dermed etterhvert måtte akseptere å bruke høyere lønn som et virkemiddel for å kunne konkurrere om denne. Kommunen tilbyr i dag ansatte samiskopplæring med full lønn, men etterspørselen er likevel svært liten. For å motivere til slik opplæring kan det være aktuelt å tilby noen lønnstrinn ekstra i opplæringsperioden, eller økt lønn i ettertid. Kostnadene er beregnet til kr 150 000.

Blant ansatte innenfor *pleie og omsorg* har interessen og motivasjonen vært størst til å lære samisk. Dette kan ha sammenheng med at ansatte der føler at behovet for å kunne språket er størst. Kommunen ser behov for kr 400 000 til kursing av minst 8 ansatte i året og kr 130 000 til en ansatt som kan ta semesteremne i samisk, samlede kostnader kr 530 000.

Det er behov for språkkurs for *lærere og barnehageansatte* tilsvarende 3 timer pr. uke over et år for 10 ansatte. Kostnader beregnes til kr 235 000. Som et supplement bør det tilbys ekskursionsjoner og språkbudkurs for å "sementere" språkkunnskapen i etterkant av ordinære kurs. Språkmiljøene i kommunen er ennå noe "skjøre" og slike språkbudkurs er nødvendig for de som allerede har en viss kompetanse i samisk språk. Beregnet kostnad kr 100 000. I tillegg har kommunen behov for 2 studiehjemler for lærere som tar høyere utdanning i samisk i tillegg til tildeling av hjemler gjennom Statens utdanningskontor i Troms. Kommunen fikk tildelt 2 studiehjemler i skoleåret 2000/2001. Årlig kostnad for 2 hjemler beregnes til kr 600 000. Samlet årlig ressursbehov for lærere og barnehageansatte er på kr 935 000.

Hovedadministrasjonen

Kommunen ser behov for ressurser til å oversette skjemaer, kunngjøringer og informasjonsmateriell om kommunale tjenestetilbud og til å kunne oppdatere den samiske versjonen av nettsidene like godt som den norske, kostnad kr 150 000.

Sosial- og helsetjenesten

Innen helsevesenet er det behov for egen tolk, kostnad kr 250 000. Til ny behandlingsmetode i barnevernsaker (familierådslag) som bygger på samisk tradisjon i problemløsninger innenfor familien, istedenfor å trekke for mange instanser inn, er det behov for veiledning utover det sosialkontoret har kapasitet til, kostnad kr 150 000.

Kirkelige formål

Siden 1988 har det vært arrangert samisk/norske salmekvelder på syke- og aldershjemmet. Dette har vært drevet på idealistisk basis og det er behov for å støtte dette tilbudet, kostnad kr 15 000.

Holdningsskapende arbeid

Kommunen ser behovet for å sette inn ressurser på holdningsskapende arbeid med tilbud og tiltak innen kunst, teater, konserter og arrangementer med ulike tema. Kostnad kr 100 000.

Grunnskole - barnehage

Kommunen har behov for veilederstilling til å støtte opp om det samiske tilbudet i barnehagene og skolen i opplæring etter det samiske læreplanverket. Det er også behov for å hente inn samisktalende ressurspersoner til barnehagene. Kostnaden er beregnet til kr 400 000.

8.7 Grunnskoleopplæring for voksne

Fra 1. august 2002 har voksne rett til grunnskoleopplæring. Dette medfører en utfordring for kommuner med samiske innbyggere. Målgruppen for denne reformen er de som har en mangelfull grunnskoleopplæring og som vil "rette opp" sin grunnskole. Svært mange voksne samer fullførte folkeskolen eller grunnskolen før samisk ble et fag i skolen, og har derfor ikke en grunnskoleutdanning som inkluderer opplæring i samisk. Skal de ha et fullverdig vitnemål fra grunnskolen i dag, må de ha samisk som fag. For de aktuelle kommunene betyr dette at det vil kunne bli mange som vil benytte sin rett til grunnskoleopplæring, og dette vil igjen bety større utgifter enn hva som er tilfelle for landets øvrige kommuner.

9. ARBEIDSGRUPPENS VURDERINGER OG ANBEFALINGER

9.1 Får kommunene/fylkeskommunene dekket dagens utgifter til tospråklighet?

Kommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk er ulike, både med hensyn til andelen samiskspråklige i befolkningen, hvor sterk status samisk språk og kultur har i kommunen, andelen elever som enten har samisk som fag eller får all/det meste av undervisningen på samisk, antallet skoler og andelen samiskspråklige blant de ansatte i kommunen. Alt dette er faktorer som påvirker i hvor stor grad samiskspråklige tjenester er etterspurt, og i hvor stor grad kommunen har utgifter i forbindelse med en tospråklig forvaltning og tjenesteyting. Verken kommunene eller fylkeskommunene kan sies fullt ut å fylle samelovens krav om tospråklige tjenester til befolkningen.

Det er hevet over tvil at det koster mer å gi et tospråklig tilbud til befolkningen. Utgiftene kan imidlertid være vanskelig å dokumentere. Dette gjelder spesielt kostnader knyttet til tospråklig saksbehandling, tjenesteyting og klientbehandling. De beregningene som ligger til grunn i denne rapporten, viser at kommunene har utgifter som langt overstiger de tilskuddene staten gir.

Arbeidsgruppens gjennomgang viser også at selv om dagens utgifter vil bli dekket, er ikke det tilstrekkelig til å fylle samelovens krav. Enkelte kommuner, og fylkeskommunene, bruker kun de særskilte tospråklighetsmidlene Sametinget tildeler. Andre kommuner bruker betydelig mer til tospråklighet enn de statlige tilskuddene dekker. Til tross for at sameloven skal være bestemmende for arbeidet i forhold til tospråklighet, er det mye som tyder på at de ovennevnte faktorene har avgjørende betydning for i hvilken grad kommunene arbeider for å styrke og utvikle samisk språk, og om kommunene dermed velger å bruke mer enn de statlige midlene som tildeles til tospråklighet.

9.2 Kostnader til tospråklighet

Arbeidsgruppen har presentert de utgiftene kommunene har i dag til tospråklig virksomhet rettet mot innbyggerne. Arbeidsgruppen understreker at det er knyttet usikkerhet til hvor store de reelle merutgiftene er, fordi det er vanskelig å identifisere disse i de kommunale regnskapene (jf. kap. 6.1.3 hvor metode for beregning er nærmere omtalt). Arbeidsgruppen har sett spesielt på følgende tospråklighetsutgifter:

- kommunenes administrasjons- og driftsutgifter innen kommuneforvaltningen (tabell 8)
- et utvalg utgifter innen grunnskoleadministrasjon som innkjøp av læremidler, kopiering, flere klasse-/grupperom og økt administrasjon for skoleledelse, inkl. oversetting/tolking (tabell 9)
- andre utgifter innen skoleadministrasjon i grunnskolen; saksbehandling, annonseringer, nettverkssamarbeid, utvikling av lokaltilpasset undervisningsmaterieell, o.a (tabell 10)

Kommunene får til sammen ca 12 mill. kr mindre i tilskudd enn det de beregnede utgiftene til å utøve tospråklig kommuneforvaltning er (jf. tabell 11). Arbeidsgruppen mener at tilskuddet som skal dekke kommunenes tospråklighetsutgifter, og som forvaltes av Sametinget i dag, på kort sikt må økes slik at kommunene kan få dekket dagens utgifter til tospråklighet.

Arbeidsgruppen har også presentert anslag over kommunenes utviklingsbehov for å kunne oppfylle målsettingene om funksjonell tospråklig forvaltning og tospråklig kommune, jf. kap. 8. Tabell 18 viser at kommunene har utviklingsbehov for til sammen ca. 26 mill. kr til arbeidet med å styrke tospråklighet i kommunene. Arbeidsgruppen mener at det på lengre sikt må tas høyde for økte bevilgninger til tospråklighetsarbeid i kommunene hvis kommunene skal kunne klare å oppfylle kravene i lovgivningen.

Fylkeskommunene har i stor grad tilpasset utgiftene til arbeid med tospråklighet i forvaltningen til nivået på tospråklighetsmidler fra Sametinget. Fylkeskommunene har således ikke på samme måte som kommunene erfaringer med hva de reelle utgiftene ville være dersom kravene i samelovens språkregler skulle oppfylles. Spesielt er også at særlig Troms fylkeskommune har brukt en stor del av midlene innen spesialisthelsetjenesten, som nå er overtatt av staten. Begge fylkeskommunene har imidlertid utarbeidet handlingsplaner for å imøtekomme kravene. Begge fylkeskommunene er villige til å bruke av egne budsjettmidler for å følge opp egne planer. Arbeidsgruppen vil peke på at det er et stort behov for utviklingsarbeid og økte midler dersom fylkeskommunene skal kunne oppfylle kravene i lovgivningen.

9.3 Skoler og barnehager

Det fins i dag egne tilskuddsordninger til dekning av utgifter til lærerlønn tilknyttet samisk opplæring og studiehjemler til utdanningspermisjoner. Arbeidsgruppen mener at det bør skje en styrking av ordningen av utdanningspermisjoner for lærere med flere studiehjemler.

Når det gjelder Utdannings- og forskningsdepartementets tilskuddsordning til opplæring i og på samisk, viser arbeidsgruppen til evalueringen av denne ordningen. Arbeidsgruppen er enig i konklusjonene som framkommer av evalueringsrapporten, og vil særlig trekke fram refusjonsordningen av lærerlønn med en sats på kr 246,50 pr. time som er alt for lav til å dekke de reelle kostnadene. Timesatsen må økes og den må i større grad være i samsvar med kommunenes gjennomsnittlige timelønn til lærere som underviser i og på samisk. Dagens timesats er ikke blitt regulert med lønnsutviklingen i sektoren.

Ordningen for tildeling av tilskudd til videregående opplæring i samisk dekker ikke utgiftene forbundet med samiskundervisning, jf. kap. 7. I dag er situasjonen den at det er få elever ved hver skole og vansker med rekruttering av samisklærere. En del undervisning må derfor base- res på fjernundervisning. Dette er det ikke tatt høyde for i dagens tilskuddsordning. Arbeidsgruppen mener at ordningen for tilskudd til opplæring i samisk i videregående skole må vurderes og endres slik at den imøtekommer behovene knyttet til opplæring i samisk på videregående nivå.

Utgifter til investeringsformål er ikke tatt med i kommunenes utgiftsberegninger i kartleggingen av dagens utgifter til tospråklighet. Det er fra 2002 etablert en ny finansieringsordning med rentekompensasjon for opprusting av eksisterende skolearealer og oppføring av nye skoleanlegg. Arbeidsgruppen mener at det er rimelig at kommuner som har merutgifter til utvidete arealer som følge av opplæring etter den samiske læreplanen, L97 Samisk, oppnår statlig tilskudd til dekning av de merutgifter de har til investering av utvidete skolearealer, eventuelt egen sameskole.

Sametinget forvalter i dag en egen tilskuddsordning til barnehager som bygger på samisk språk og kultur. Arbeidsgruppen mener den eksisterende tilskuddsordningen må økes slik at kommunenes reelle utgifter til tospråklighet i barnehagene dekkes.

9.4 Sametingets tospråklighetsmidler

Arbeidsgruppen mener, på prinsipielt grunnlag, at Sametinget bør ha et overordnet ansvar for arbeidet med samisk språkutvikling, også i forhold til kommuner og fylkeskommuner. Det må imidlertid regnes som utelukket å gå tilbake til den tidligere ordningen der det stilles store krav til detaljerte regnskapsrapporteringer ved tildeling av tospråklighetsmidler.

Arbeidsgruppen vil sterkt understreke at tilskudd til tospråklighet bør tildeles ut fra langsiktige og forutsigbare rammer. Dette er nødvendig for at kommunenes og fylkeskommunenes satsing på tospråklighet skal skje på en effektiv og planmessig måte. For å oppnå målet om forutsigbarhet foreslås det etablert en organisert dialog hvor målsettingen er å drøfte løpende behov for satsing på samisk språkutvikling, og hvordan denne satsingen kan skje på en best mulig måte. Arbeidsgruppen vil bemerke at tildelingskriteriene i større grad må knyttes til *målsettingen*, det vil si funksjonell tospråklighet. Arbeidsgruppen anbefaler derfor at Sametinget etablerer forutsigbare tildelingskriterier/rammer for ordningen. Arbeidsgruppen ser det som svært positivt at Sametinget legger opp til jevnlig dialog med kommunene om strategier, målsettinger og resultater for utviklingen av tospråklighet i kommunene.

Arbeidsgruppens representanter fra kommunene Karasjok og Kautokeino er av den oppfatning at midlene bør inngå i rammeoverføringen til kommunene, samtidig som det settes av midler som Sametinget disponerer til rene språkutviklingstiltak.

9.5 Betydningen av holdningsarbeid

En positiv utvikling av samisk språk, altså en realisering av intensjonene i samelovens språkbestemmelser, er avhengig av holdningene til samisk språk og kultur både i kommunal og fylkeskommunal forvaltning, og i lokalsamfunnene. Arbeidsgruppen vil peke på at det derfor ikke bare må arbeides for å utvikle samisk språk, men også med holdninger og kulturforståelse. Ideelt sett burde alle i det minste *forstå* begge språk i en tospråklig kommune. Tospråklig er en viktig dimensjon i den kommunale tjenesteproduksjonen og service i forvaltningsområdet for samisk språk, men dette kan bli konfliktfylt hvis den språklige innsatsen går på bekostning av andre saker og tilbud. Like viktig som opplæring i og på samisk, er opplæring om samisk språk og kultur til elever i grunn- og videregående skole. At lærere og elever ved skolen anser samisk språk som en verdifull og nødvendig tilleggskompetanse, er en av forutsetningene for at elever som får samiskopplæring skal lære seg språket, holde på motivasjonen og bruke språket.

Oversikten over andelen samiskspråklige i den kommunale forvaltningen (tabell 7, kap. 6.1.2), viser at det er stor forskjell mellom kommunene når det gjelder andel samiskspråklig ansatte. Det er et stort gap mellom andelen som behersker samisk muntlig, og de som behersker samisk muntlig og skriftlig. Kommunene har store utfordringer med hensyn til å bygge opp skriftlig kompetanse i forvaltningen, noe som er nødvendig for å oppnå en funksjonell tospråklig forvaltning.

Arbeidsgruppen er av den mening at dersom samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en fremtid, så er det nødvendig å skape tospråklige samfunn der det er mulig. Fordi samisk er et minoritetsspråk i Norge, vil tospråklige samfunn ikke være mulig dersom ikke et tilstrekkelig stort flertall av kommunens ansatte og innbyggere behersker eller forstår samisk. En slik satsing bør kombineres med at kommunene gis muligheter til å satse enda mer på intern opplæring og veiledning i bruk av samisk språk.

En større statlig satsing på samisk språk vil i seg selv kunne være motiverende og bidra til økt bruk av samisk, både på grunn av den oppmerksomheten dette skaper og fordi innbyggerne opplever at samiske språkkunnskaper er viktige.